

ЗАШТИТНИК ГРАЂАНА

Библиотека
ИСТРАЖИВАЊА

КЊИГА 1

Заштитник грађана
Zaštitnik građana

ОСТВАРИВАЊЕ ПРАВА
ОСОБА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ
ПРИМЕРИ ДОБРЕ ПРАКСЕ

За издавача
Саша Јанковић

Уредница
Тамара Лукшић Орландић

Приредила
Александра Весић Антић

Илустрација на корицама
Југослав Влаховић

Лектура и коректура
Валентина Вукмировић Стефановић

Израду ове студије помогла је Мисија ОЕБС у Србији

Остваривање права особа са инвалидитетом

Примери добре праксе

Београд, 2011.

Садржај

1. Уводни део 7

- 1.1 Уводна реч 7
- 1.2 О публикацији 9
- 1.3 Основни концепти и појмови 11

2. Физичка приступачност - предуслов за интеграцију 13

- 2.1 Приступачност у различитим сферама 13
 - 2.1.1 Самостални живот: становање, превоз и друге потребе 13
 - 2.1.2 Здравствене институције 20
 - 2.1.3 Образовне институције 21
 - 2.1.4 Радно окружење 22
 - 2.1.5 Административне и владине институције 24
 - 2.1.6 Институције културе 27
 - 2.1.7 Спортски објекти 29
 - 2.1.8 Примери општине Нови Београд и општине Јагодина 29
 - 2.1.9 Информације о приступачности 30
- 2.2 ДИЗАЈН ЗА СВЕ 31

3. Интеграција - живети као сав нормалан свет 35

- 3.1 САМОСТАЛНИ ЖИВОТ 35
- 3.2 ЗДРАВЉЕ - ПРОМЕНА ПРАКСЕ 38
- 3.3 ОБРАЗОВАЊЕ 41
- 3.4 ЗАПОШЉАВАЊЕ 45
- 3.5 БИТИ пуноправан грађанин/-ка 50
- 3.6 КУЛТУРА - ПОТРЕБА ИЛИ ЛУКСУЗ? 57
- 3.7 СПОРТ 62

4. Самоорганизовање 64

- 4.1 Иницијатива - и мењање и поштовање закона 64
- 4.2 ОРГАНИЗАЦИЈЕ ОСОБА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ 65
 - 4.2.1 Примери организација особа са инвалидитетом 66
 - 4.2.2 Национална организација за особе са инвалидитетом 69

5. Заједно до инклузивног друштва 71

- Извори 77
- Интервјуи 78

1.1 Уводна реч

На почетку је свакако неопходно, и пре свега значајно, подсетити на друштвене околности у којима је публикација настала и зашто се Заштитник грађана као институција нашао позваним да буде њен издавач. Наиме, опште је место да не постоје званични статистички подаци о елементарној чињеници као што је број грађана Србије са инвалидитетом, односно непостојање базе података о стању у погледу остваривања права особа са инвалидитетом и мерама за њихову заштиту. Зато је потребно поновити да, у одсуству ваљаних, поузданих статистичких података, нема основа за доношење валидних, стратешких документа за заштиту права и побољшање положаја особа са инвалидитетом. У контексту таквих друштвених (не)прилика, искорак појединаца и/или појединих институција у креирању примера добре праксе, који доприносе квалитету живота, веома је значајан за унапређење положаја особа са инвалидитетом, чиме се уједно доприноси благовременој друштвеној реакцији, структурно, на свим нивоима.

Државе потписнице Конвенције о правима особа са инвалидитетом, међу којима је и Република Србија, сагласиле су се да је сврха Конвенције да промовише, штити и осигура пуно и равноправно остваривање свих људских права и основних слобода особа са инвалидитетом и да промовише поштовање њиховог урођеног достојанства.

Један од принципа на којима се, поред осталих, темељи Конвенција, јесте да је феномен инвалидности концепт који се развија, а да сама инвалидност проистиче из интеракције особа са оштећењима са околиним баријерама и баријерама које се одражавају у ставовима заједнице, а отежавају пуно и ефективно учешће особа са инвалидитетом у друштву на основу једнакости са осталим члановима тог друштва.

У намери да се, уз поштовање наведених принципа, сазна више о друштвеној ситуацији и правима особа са инвалидитетом у Србији кроз примере добрих пракси, настала је ова публикација.

О правима и друштвеном положају особа са инвалидитетом најчешће се говори у негативном контексту, па се указује на недовољну

правну регулативу, непоштовање прописа, недостатак помагала, насиље, дискриминацију, тешкоће и проблеме друштвене маргинализованости, недоступност, изолованост, недовољну политичку партиципацију, незапосленост, проблеме у остваривању права на образовање. Тиме се, неминовно, отвара и покреће питање одговорности појединаца, односно институција, државних органа у првом реду, који нису урадили оно што су били обавезни да ураде на основу домаћих прописа и прихваћених међународних конвенција и стандарда.

Сведоци смо да се одговори, односно оправдања за устаљено понашање, траже у свести појединца, друштва, традицији, религијским оквирима итд. Све то заједно резултира ширењем осећаја беспомоћности.

Зато је у писању ове публикације одабран другачији приступ – указивањем на позитивне примере и на оне појединце и институције заслужне за њихово настајање и реализацију. Колико је значајно указати и тражити кривце за негативне појаве, исто толико је неопходно и значајно показати позитивне примере и похвалити њихове креаторе. Похвала појединцима за рад, па већ и само обавештавање јавности да је нешто добро урађено у некој локалној заједници, на пример, својеврсни је допринос унапређивању људских права и најјачи мотив за наставак рада у истом правцу. Наглашавање већ постојећих вредних доприноса које су особе са инвалидитетом дале разноврсности друштва у којем живе, као и промовисање примера поштовања и унапређења људских права особа са инвалидитетом довешће до њиховог повећаног осећања припадности заједници, а све заједно до значајног напретка у људском, економском и друштвеном развоју и отклањању сиромаштва. Објављивање ове публикације има зато велико оправдање.

С друге стране, питање за сваког понаособ и све нас заједно јесте и шта нам је чинити да успоставимо континуитет позитивних примера, посебно зато што је видљиво да се проблеми одређене врсте могу решавати без великих новчаних улагања. Сазнање о добрим праксама оснажује, показује да је могуће поправити индивидуалну и друштвену ситуацију, а још је важније да сви, не само „надлежни“, можемо на то да утичемо.

Драгана Грабовица

Виша саветница у Стручној служби

Заштитника грађана

1.2. О публикацији

Ова публикација је настала као израз потребе да се у настојањима да се постигне инклузивније друштво у Србији укаже и на позитивне примере и примере добре праксе, који могу затим послужити као модел, инспирација и идеја за све.

Првобитна идеја за начин прикупљања примера добре праксе укључивала је праћење медија током шест месеци (септембар 2010 – фебруар 2011), а затим одабир и приказ најбољих примера. Иако је највећи број приказаних примера заиста и прикупљен из медија, додатним истраживањем показало се да постоји и велики број примера позитивне праксе који не нађу свој пут у медије, а које би било штета изоставити. Стога су коришћени и други извори информација, а пре свега интервјуи и контакти са организацијама особа са инвалидитетом, претраживање интернет презентација, као и контакти са релевантним институцијама.

Приликом читања публикације свакако је важно имати у виду да ово нису сви примери добре праксе у Србији, већ само избор начињен пре свега на основу медијских извештаја. Приказ свих примера би захтевао другачији приступ и врсту истраживања. Такође, имајући у виду да су примаран извор информација били медији, могуће је да ово није ни избор најбољих примера добре праксе – односно да познајете бољи пример, који се једноставно није нашао у медијима у периоду праћења.

Публикацију треба стога читати пре као путоказ, односно подсетник да су многе ствари које омогућавају инклузивније друштво, а за које се често сматра да су тешке, немогуће или компликоване – ипак могуће и једноставније него што се мисли. Публикацију такође треба узети и као подсетник да чак и када су интервенције које омогућавају инклузивност тешке или захтевају средства – оне су могуће и неопходне ако ћемо заиста радити на томе да створимо друштво у коме сви имају право и могућност да се укључе. Стога су у публикацију укључени и примери добре праксе из других земаља, како би указали на могуће правце развоја и у нашој земљи.

О медијском извештавању

Иако медији нису праћени како би се утврђивао њихов однос према питањима инвалидитета, тако да није рађена детаљна анализа, самим читањем и прегледом прилога лако је уочити да:

- постоји значајан број прилога – у просеку је то између 150 и 200 прилога месечно, у којима се на неки начин помињу особе са инвалидитетом
- прилога је било практично у свим медијима у Србији – како штампаним, тако и електронским
- теме које су преовлађивале јесу социјални положај особа са инвалидитетом, инклузивно образовање и запошљавање, мада се значајан број прилога бавио и другим темама – попут, рецимо, спорта, односно извештавања о спортским резултатима особа са инвалидитетом; прилагођавања архитектонских баријера; извештавања о акцијама организација особа са инвалидитетом и тако даље
- иако ретких, било је неколико занимљивих прилога који су указивали на неинклузивност – попут, рецимо, чланка у коме је новинарка пренела искуства стечена коришћењем колица (истражујући како приступачност различитих простора, тако и однос људи према особи која користи колица); или чланака у којима су особе са инвалидитетом директно указивале на препреке са којима се суочавају у свакодневном животу.

С друге стране, такође је лако уочити да:

- терминологија којом се извештава није уједначена, и још увек је широко распрострањена употреба неадекватних израза попут инвалид или особа са посебним потребама
- медији још увек нису у потпуности прихватили социјални модел и често се питања инвалидитета и особа са инвалидитетом посматрају са становишта медицинског модела; такође, често је извештавање са становишта такозваног добротворног модела, чија је идеја да побуде сажаљење и саосећање
- још увек постоје стереотипи о особама са инвалидитетом или као неспособним – онима који су на терету, или као особа које су за жаљење, или као особа које су веома храбре, јер се, упркос препрекама, укључују у живот заједнице.

Будући да медији имају велики утицај на обликовање јавног мњења, свакако се намеће закључак да је потребан додатан рад са медијима, односно, новинарима, како би се на адекватан начин извештавало о питањима везаним за особе са инвалидитетом, односно инклузивности.

1.3. Основни концепти и појмови

Особа са инвалидитетом означава особу са урођеном или стеченом физичком, сензорном, интелектуалном или емоционалном онеспособљеношћу, која услед друштвених или других препрека нема могућности или има ограничене могућности да се укључи у активности друштва на истом нивоу са другима, без обзира на то да ли може да остварује поменуте активности уз употребу техничких помагала или служби подршке.^[1]

Приступачност карактерише свако место, ствар, услугу којој особа са инвалидитетом може лако прићи, у њу ући, њоме руководити, у њој учествовати, или је користити без опасности, самостално и са достојанством (на пример: место, зграда, радно окружење, служба/услуга или програм).

Дискриминација по основу инвалидитета^[2] подразумева сваку разлику, искључивање или ограничење на основу инвалидитета, што има за циљ или ефекат нарушења или поништења признавања, уживања или вршења, равноправно са другима, свих људских права и основних слобода у политичкој, економској, друштвеној, културној, цивилној или било којој другој области. Она обухвата и све облике дискриминације, укључујући ускраћивање разумног прилагођавања^[3].

Медицински модел је модел у коме се инвалидитет посматра као индивидуална патологија, коју лекари специјалисти треба да лече и рехабилитују. Према том моделу, проблем је у инвалидитету, односно особи која га има, а фокус је на дијагнози – не на особи. Основни начин решавања проблема инвалидитета јесте лечење, рехабилитација и адаптација особе на постојеће стање, а особа са инвалидитетом је пасивна и трпи помоћ која јој се пружа.

Социјални модел фокус помера са дијагнозе на особу, односно окружење које треба да пружи једнаке могућности за учешће свих чланова друштва. Инвалидитет, почетно узрокован оштећењем, директно је сразмеран степену социјалне интеграције, а тежиште се ставља на баријере које постоје у заједници и које ометају особу са

[1] Република Србија, Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом.

[2] Извод из Конвенције УН о правима особа са инвалидитетом.

[3] Разумно прилагођавање означава неопходно и адекватно модификовање и усклађивање којим се не намеће несразмерно, односно непотребно оптерећење, тамо где је то у конкретном случају потребно, како би се обезбедило да особе са инвалидитетом уживају, односно остварују равноправно с другима сва људска права и основне слободе.

инвалидитетом да искаже своје способности и користи социјалне и друге ресурсе. Особа са инвалидитетом види се као проактивна, као особа која има право да одлучује о свом животу и да бира оне услуге и ресурсе заједнице који су јој потребни.

Филозофија самосталног живота^[1] говори о чињеници да особе са инвалидитетом имају једнака права и да њихове слободе избора и могућности управљања свим аспектима свог живота морају да буду обезбеђене. Самостални живот је концепт који подржава настојање особа са инвалидитетом да остваре једнаке могућности и пуно учешће у друштву као једнаки грађани.

Инклузија^[2] подразумева да се особе са инвалидитетом укључују у токове свакодневног друштва. Инклузивни модел, као и социјални, означава прихватање свих чланова друштвене заједнице у све токове друштва, без баријера, уз очување сопственог интегритета.

[1] Центар за самостални живот инвалида.

[2] Центар за развој инклузивног друштва.

2.

Физичка приступачност – предуслов за интеграцију

2.1. Приступачност у различитим сферама

2.1.1. Самостални живот: становање, превоз и друге потребе

Становање

Упркос актуелним прописима, стамбени објекти који су прилагођени особама са инвалидитетом су још увек ретки. Зато је добар пример дала општина Нови Београд, која је, у настојању да олакша живот суграђанима, финансирала лифт на улазу у солитер у Париских комуна, а урађено је још седам сличних пројеката за зграде у којима живе суграђани који користе колица.

Још један од позитивних примера^[1], такође на Новом Београду, јесте постављање рампе на велики стамбено-пословни објекат који има 16 улаза и 14 локала; рампа је постављена тако да омогућава прилаз великом броју појединачних објеката. Веома је важно што је рампа урађена према свим важећим прописима, односно, представља пример рампе која поседује све елементе приступачности и безбедне употребе, укључујући: прописан нагиб за кориснике механичких и електромоторних колица; ручица са две висине и доњом заштитном баријером; подлогу рампе која не ствара клизаву површину при лошим временским условима и одмориште на средини рампе, према стандардима. Рампа је постављена тако да се уклапа у визуелни изглед зграде, не нарушава амбијент и налази се на предњем, чеоном делу зграде, чиме се избегава дискрими-

[1] Пример преузет са интернет презентације Центра за развој инклузивног друштва.

Помоћ у адаптацији - Канада

Канадска агенција за становање и хипотеке има посебан програм којим се обезбеђује мала финансијска помоћ особама са инвалидитетом које имају ниске приходе да побољшају приступачност свог дома. Адаптације су мањег обима и морају бити везане за инвалидитет станара – примери укључују руковате, рампе, висину ормара и кухињских делова, покретне платформе за степениште... Многе друге земље такође имају програме којим обезбеђују сличну помоћ која, иако може бити финансијски скромна, омогућује знатно побољшање квалитета живота особа са инвалидитетом.

наторна пракса да особе које користе колица улазе на задња, споредна или подрумска врата.

Превоз

Прилагођавање јавног превоза у Београду

Докоро јавни превоз у Београду, који располаже са скоро 1.200 возила (трамваја, тролејбуса, аутобуса), уопште није био прилагођен особама са инвалидитетом. У последњих годину дана, међутим, започете су опсежне припреме да се јавни превоз прилагоди свим грађанима.

За почетак, купљена су 82 нископодна аутобуса у којима постоје механичке рампе. На сличан начин је прилагођена линија 22 у Београду – тролејбус на овој линији има механичку рампу, а у сваком тролејбусу је обучени асистент који отвара рампу и олакшава приступ грађанима који користе колица. Иако особе са инвалидитетом не могу самостално да користе ове превозе јер су рампе механичке, ово ипак представља значајан напредак у односу на ранију потпуну немогућност коришћења превоза.

Додатно, започето је и постављање тактилних газишта на аутобуским станицама Градског саобраћајног. Тако је општина Стари град у јесен 2010. поставила четири таква газишта како би суграђанима који имају оштећење вида омогућила лакшу оријентацију у простору и коришћење јавног превоза.

Планови

Предвиђа се куповина 16 тролејбуса који ће имати потпуно аутоматске рампе, што ће омогућити самостално кретање нашим суграђанима који користе колица. У току 2011. планира се:

- опремање још осам раскрсница на исти начин
- изградња полигона који треба да симулира реалне услове у саобраћају, а који ће се налазити у дворишту школе „Вељко Рамадановић“ (за слепу и слабовиду децу)
- уградња покретних платформи на 17 подземних пролаза.

Саобраћајнице

У току 2010. на девет^[1] раскрсница у Београду уграђена је одговарајућа сигнализација, тактилне траке, дирекционе и позиционе стазе, као и

[1] Краљице Марије и Старине Новака, Рузвелтова–Прерадовићева, Цара Душана – Филипа Вишњића; Булевар краља Александра – Београдска, Димитрија Туцовића – Игманска; Кнез Михайлова – Париска; Булевар – Браће Недића; Немањина – Светозара Марковића; Кружни ток Богословија, Пожешка – прилаз Дому здравља.

уређаји за навођење на семафору. Овако опремљене раскрснице су сада употребљиве за све грађане и грађанке, укључујући особе које користе колица, као и грађане и грађанке са оштећеним видом и другим облицима инвалидитета.

Тако је, на пример, потпуно прилагођена Улица краља Милана, дуж које су постављене плоче за пружање тактилних информација, а ивичњаци у зонама пешачких прелаза прилагођени су за прелазак колица.

До сада су оборени ивичњаци на великом броју раскрсница (на пример: у Улици краља Милана, Његошевој) и тај процес се наставља. Промене у Београду су иначе део пројекта Градског секретаријата за саобраћај „Београд инклузиван град“, којим се планира потпуно прилагођавање градских улица и превоза особама са инвалидитетом.

Други градови такође почињу да прате пример Београда. У Нишу је још пре неколико година започето са обарањем ивичњака, да би у јануару 2011. најпрометнија раскрсница била опремљена говорним уређајима који ће омогућити слепим и слабовидим особама много лакше сналажење у саобраћају. У Нишу предвиђају да ће још неколико раскрсница бити опремљено на сличан начин до краја ове године. У јесен 2010. и у Сомбору је на једној од главних раскрсница постављена светлосна и звучна сигнализација која је потпуно прилагођена грађанима са оштећеним видом. Слично је и са Пожаревцем, где су две раскрснице прилагођене свим грађанима, а градовима који повећавају приступачност придружило се и Ваљево, где је на централној раскрсници постављен исти уређај.

Аутобуски и железнички превоз

Превозник „Ласта“ је поред обичне табле са редом вожње увео додатну таблу, на којој је Брајевом азбуком исписан ред вожње. Такође је на свим шалтерима обезбеђен ред вожње рељефним писмом на папиру, а постављен је и индукциони систем који омогућава коришћење и комуникацију са особама које користе слушне апарате.

Иако је за сада ово могуће само на београдској станици, ово може бити пример који би и остали превозници могли да искористе за аутобуске станице широм Србије.

Што се тиче железничког превоза, у шест градова Србије на железничким станицама постављене су рељефне табле за слепа и слабовида лица, и то у Београду, Новом Саду, Нишу, Суботици, Краљеву и Чачку, а већ четири године се на Брајевом писму штампа ред вожње за следеће особе.

Табла са редом вожње
на Брајевом писму
- превозник Ласта,
Београд

Банке

Иако се о томе често не размишља, особама са инвалидитетом неопходан је приступ не само у превозу или саобраћајницама, већ је за нормалан живот потребан приступ и другим зградама – попут, на пример, банака. Еуробанка ЕФГ, чија стратегија друштвено одговорног пословања као један од својих стубова укључује рад са особама са инвалидитетом, креирала је „Еуробанка ЕФГ центар“ према стандардима „Дизајна за све“ Европског института за дизајн и инвалидитет из Даблина, у сарадњи са Центром за развој инклузивног друштва.

„Еуробанка ЕФГ центар“ је прва инклузивна зграда у Србији којој је Европски институт за дизајн и инвалидитет доделио сертификат о инклузивности као признање за изузетну иницијативу и напоре у стварању приступачног радног и животног окружења свим људима.

У сарадњи са ЦРИД-ом, адаптиране су такође и четири филијале Еуробанке ЕФГ (две у Београду, по једна у Нишу и Новом Саду).

Посебно је важно нагласити да се приступачност није ограничила само на физичку приступачност, односно изградњу рампе (као што је уобичајено), већ да укључује много више од тога:

- постављена је вертикална платформа на улазу у зграду (јединствена у земљи), која омогућава приступ корисницима инвалидских колица
- постављена је степенишна платформа на прилазу на горње спратове, која омогућава приступ корисницима инвалидских колица

Степенишна
платформа, Еуробанк
ЕФГ центар

Вертикална платформа,
Еуробанк ЕФГ центар

- отвор за банкомат је постављен на одговарајућој висини, тако да омогућава корисницима инвалидских колица несметану употребу
- постављен је тоалет за особе са инвалидитетом
- у конференцијској сали „Вук Караџић“ постављена је индуктивна петља за кориснике слушних апарата (први пословни објекат у Србији са овим уређајем)
- лифтови су са тастерима на Брајевој азбуци
- све канцеларије које имају степеник (праг), уместо тога поседују рампу – косу равну, чиме је постигнута приступачност за особе које се отежано крећу и безбедно кретање свих корисника
- унутар филијале спуштена је висина пулта благајне, тако да је омогућено несметано обављање послова и корисницима инвалидских колица, постављене су подне гумење облоге које наглашавају правце комуникације и помажу клијентима који имају оштећење вида (слепи и слабовиди) да лакше обаве своје активности у банци
- уједно, постављена је тактилна табла са наглашеним правцима комуникације.

Овакву сарадњу ЦРИД је успоставио и са Народном банком Србије, која је комплетно прилагодила своју нову зграду на тргу Славија према највишим стандардима приступачности.

Осим ових објеката, један део банака у Београду има по једну експозитуру која је приступачна за особе које користе колица.

Поште

У Београду постоји такође неколико зграда поште које су приступачне или делимично приступачне особама које користе колица.

Тржни центри

Велики тржни центри у Београду предњаче у омогућавању приступа особама са инвалидитетом које користе колица. У четири тржна центра у Београду (*Зира, Ушће, Меркајор и Делија сити*) постоје:

- потпуно равни улази или рампе на улазу
- лифтови који су довољно велики за колица
- аутоматска врата која омогућавају лако улажење и излажење
- тоалети за особе са инвалидитетом.

Комуникација

Према Конвенцији УН о правима особа са инвалидитетом, „комуникација подразумева језике, приказ текста, Брајево писмо, тактилну комуникацију, крупна слова, приступ мултимедијима, као и писане, аудио, усмене, читачке и аугментативне и алтернативне начине, средства и формате комуникације, укључујући приступ информацијама и комуникационој технологији“.

Лесковачка организација глувих и наглувих увела је у свој рад свакодневно присуство тумача за знаковни језик, који ће особама које имају тешкоћа са слухом помоћи, приликом успостављања комуникације са правосудним и другим институцијама, како би били у могућности да остваре своја права.

У градове који имају овлашћеног тумача спада и Ниш, иако је то тренутно само једна особа. Ипак, у зиму 2011. завршен је први курс за учење знаковног језика, који је успешно савладало дванаест особа – тако да се број особа које разумеју овај језик и могу помоћи у комуникацији у Нишу повећава.

Право на комуникацију – Словенија

Словенија је 2002. године подржала право глувих особа на знаковни језик, као и могућност његовог коришћења при контакту са органима државне администрације (као и када се пријављују Националној служби за запошљавање приликом тражења посла). Овим актом омогућено је уклањање свих комуникационих баријера између особа које имају оштећење слуха и оних које то немају.

У Прокупљу је такође отворена бесплатна школа знаковног језика, како би се подстакло учење овог начина споразумевања и олакшала комуникација особама које имају оштећен слух.

Школу знаковног језика покренула је и организација „Помоћ породици“. Пројекат „Мала школа знаковног језика – да се боље разумемо“ покренут је уз подршку општине Нови Београд, Центра за развој и локалну економију и Основне школе „Иван Гундулић“. Током јуна 2010. млади су имали прилике да се на овај начин припреме за волонтерски рад са суграђанима који имају оштећен слух.

Коришћење рачунара

Студенти Техничког факултета у Зрењанину осмислили су софтвер који омогућава особама које имају најтежи облик инвалидитета да користе рачунар само покретом ока или стезањем вилице. Софтвер је добио награду на међународном такмичењу *Imagine Cup 2010*. године. Оно што овај подухват чини још изузетнијим јесте то што ће га студенти поклонити свима којима је неопходан, док ће Министарство рада и социјалне политике финансирати сву пратећу опрему неопходну за употребу софтвера.

Паркови приступачни за све

У лето 2009. отворен је Парк дугиних боја, први парк ове врсте у региону. Парк се налази у Норвешкој улици, у новобеоградском насељу Бежанијска коса. Креирање овог парка захтевало је комплетну реконструкцију, која је реализована кроз две фазе: реконструкција дечјег

Парк дугиних боја,
Бежанијска коса
Београд, партнерство
Еуробанка ЕФГ и ЦРИД

игралишта, а потом уређење целог парка са поставком нових инсталација, осветљења, као и специјалног мобилијара и гимнастичких справа за децу са инвалидитетом. Парк је урађен у партнерству Еуробанке ЕФГ и Центра за развој инклузивног друштва (ЦРИД).

У јесен 2010. отворен је још један парк који је приступачан свој деци. Парк се налази на Врачару, а опремљен је тобоганима, калцима, љуљашкама са платформом за колица, ротирајућим корпама и другим справама које могу да користе сва деца без обзира на инвалидитет.

Хотели и ресторани

У Београду постоји седам хотела који су приступачни и имају у својој понуди собе адаптиране за особе које користе колица, док је још три хотела могуће користити – мада они нису потпуно адаптирани.

Неколико ресторана у Београду је делимично или потпуно прилагођено особама са инвалидитетом.

2.1.2. Здравствене институције

Приступи домовима здравља и болницама

Већина домовна здравља у Србији још увек није приступачна. Да такво стање почиње да се мења показују скорашњи примери, као што су дом здравља и болница у Пожаревцу, где су у јесен 2010. изграђене прилазне рампе које омогућавају улазак особа са инвалидитетом.

Слично, у зиму 2011. здравствена станица Палилула (у Падинској Скели) опрема јединицу за пружање хитне медицинске помоћи која ће имати изграђену рампу за прилаз ОСИ.

Такође, Клинички центар Србије и Клиника за ОРЛ и максилотофацијалну хирургију уградили су осам индукционих система, док је Клиника за очне болести уградила и тактилну таблу и индукциони систем.

У Београду су за особе које користе колица још приступачни и Ургентни центар, Поликлиника Клиничког центра, Институт за гинекологију и акушерство, Институт за максилотофацијалну хирургију, Институт за анестезију и реанимацију, Институт за онкологију и радиологију... Од домовна здравља, приступачни су Вождовац, Врачар, Звездара, Савски венац... Приступачност свим објектима није у потпуности обезбеђена, али се очигледно чине напори и у току су реконструкције на више објеката.

Апотеке

У Београду су такође делимично прилагођене и неке апотеке – постоје три апотеке које имају раван улаз и делимично су приступачне, и једна која има покретну платформу.

Занимљив је пример добре праксе из Враћа, где је установа Апотеке Враће отворила шалтер за здравствене осигуранике који имају оштећење слуха. Лекове издају две фармацеутске техничарке које су завршиле почетни курс знаковног језика.

2.1.3. Образовне институције

Београдска Основна школа „Драган Ковачевић“ је уз помоћ Ротари клубова из Београда и Сомбора добила стазе које ће умногоме олакшати кретање како ученицима тако и другим грађанима са оштећеним видом. Од аутобуске станице па све до улаза у школу постављене су стазе са рељефним пругама, чија беле боје светле флуоресцентно и ноћу омогућавају лакше уочавање (на пример, особама које имају 10%

Приступачност образовних институција у Хрватској

Мрежа школа без архитектонских баријера

Одличан пример програма релевантних за образовање особа са инвалидитетом спроведених у Хрватској јесте Мрежа школа без архитектонских баријера. Пројект је започео 2005. с циљем да створи прикладну мрежу основних и средњих школа прилагођених ученицима који користе колица. Школе имају барем три од четири потребне просторне адаптације: рампу на улазу, дизало, платформу и прилагођени санитарни чвор. Током 2005–2008. хрватско Министарство образовања финансирало је адаптацију 40 основних и 12 средњих школа.

Студентски домови и факултети

Студентски дом „Цвјетно насеље“ у Загребу још од 1998. има 19 соба прилагођених особама са инвалидитетом. У међувремену је још 47 соба прилагођено особама са инвалидитетом у студентском дому „Анте Старчевић“ у Загребу, а изграђени нови студентски домови у Сплиту, Осијеку и Вараждину приступачни су студентима са инвалидитетом. Пример добре праксе је Филозофски факултет Свеучилишта у Загребу, који има лифт, рампу и санитарни чвор прилагођен студентима са инвалидитетом, док остали факултети поступно уклањају физичке баријере. Осим питања приступа и смештаја, у Загребу и Ријеци постоји организовани превоз за студенте са инвалидитетом.

преосталог вида), а рељефне траке омогућавају препознавање праваца. У оквиру овог пројекта школа је такође поставила звучни уређај у близини школе, на углу прометне раскрснице Хиландарске и Цетињске, који олакшава прелазак улице.

Посебно је важно што се сада при изградњи и отварању нових школа води рачуна о приступачности. Тако је у септембру 2010. отворена нова школа у Борчи, која треба да растерети две постојеће основне школе које су постале мале за број ученика који је похађају. При изградњи школе се водило рачуна о чињеници да ће је похађати и деца са инвалидитетом, па школа има лифтове који ће им омогућити лакше кретање. Ова школа, као и школе у још неколико градова (Бајмок, Стара Пазова, Земун), само су почетак. Европска инвестициона банка, у сарадњи са локалним самоуправама, у следеће четири године уложиће око 100 милиона евра како би се реновирале основне школе широм Србије, при чему ће сви објекти бити доступни ученицима са инвалидитетом.

Што се тиче факултета, у Београду предњачи Правни факултет, који је уложио напоре да постане потпуно приступачна институција: на улазу постоји подизна рампа, тоалет унутар факултета је прилагођен, а факултет је обележен са четири тактилне табле (на сваком спрату); осим тога, уграђена је и индукциона петља у једном од амфитеатара^[1].

Економски факултет такође има приступ, постоје лифтови, тоалет који се може користити, и обезбеђено је паркинг-место за особе са инвалидитетом.

Осим приступачности факултета, важно је да студенти са инвалидитетом имају могућност да као и сви други студенти користе услуге студентских домова. У Студентском центру у оквиру Универзитетског кампуса у Новом Саду постоји посебан програм који омогућава приступачност и смештај студентима који користе колица.

2.1.4. Радно окружење

Компанија Теленор настоји да за своје запослене обезбеди здраво и безбедно радно окружење у складу са међународно признатим стандардима. С обзиром да компанија запошљава особе са инвалидитетом, улаже и велике напоре у прилагођавању радног простора, истовремено

[1] Израдом и уградњом тактичних табли са Брајевим писмом, као и постављањем индукционог система за амплификацију говора за глуве и наглуве особе за сада се бави једино невладина организација „Алтеа“.

Компанија Теленор,
Запослени са
инвалидитетом у
радном окружењу

Компанија Теленор,
Тоалет за особе са
инвалидитетом

доприноси већој безбедности на радном месту. Седиште компаније налази се у оквиру две зграде пословног комплекса „Airport City“ на Новом Београду.

Обе зграде прилагођене су условима за рад и слободно кретање запослених са инвалидитетом. Паркинг-места за инвалиде испред зграда обезбеђена су за запослене и посетиоце са инвалидитетом.

Рампе које омогућавају неометан прилаз зградама јасно су означене и лако доступне. Лифтови су довољне дужине и ширине за превоз инвалидских колица, а имају и ручке које омогућавају придржавање у току кретања лифта. У приземљу зграде налазе се специјално прилагођени тоалети за оба пола. Пословне просторије су у форми такозваног отвореног простора, чиме је смањен велики број

барјера у простору. У одређеним пословним просторијама налазе се столови који су подесиви по висини и омогућавају неометан прилаз и рад запослених.

У сарадњи са компанијом „Airport City“, власником простора, обезбеђени су неопходни технички услови и средства за безбедну евакуацију у случају ванредне ситуације.

Просторије регионалног центра у Нишу су такође прилагођене особама са инвалидитетом приликом адаптације зграде у којој се Центар налази. Уграђена је прилазна рампа, док се на једном од два спрата које Центар заузима налази тоалет за особе са инвалидитетом.

2.1.5. Административне и владине институције

Зграде општина и услужних центара ^[1]

За добијање великог броја неопходних докумената и потврда често је неопходно више посета општинама. Нажалост, велики број општина у Србији још увек није приступачан. У последње време се, међутим, води више рачуна о овом питању – многе локалне власти издвајају средства за реконструкције или модернизације општинских зграда неке од њих искористе ту прилику и да обезбеде приступачност особама са инвалидитетом – најчешће корисницима колица. Тако је у Земуну приликом недавне реконструкције шалтерске сале изграђена и рампа која омогућава приступ корисницима колица. Слично, општина Чајетина је уз помоћ швајцарске Владе предузела реконструкцију зграде општине приликом које се планира и изградња лифта, што ће такође омогућити приступ особама које користе колица.

Један од најбољих примера је свакако општина у Панчеву која је осим уградње вертикалне платформе на улаз у Скупштину града, опремила и услужни центар за грађане, који осим физичке приступачности за кориснике колица, поседује и:

- спуштене висине пултова, тако да су доступни грађанима који користе колица
- шалтере са уграђеном индуктивном петљом за грађане који користе слушне апарате,
- тактилне плоче и тактилне мапе за слабовиде и следе грађане.

[1] Информације добијене захваљујући центру „Живети усправно“ и невладиној организацији „Алтеа“.

Тактилна плоча - мапа за суграђане са оштећеним видом, Услужни центар за грађане, Панчево

Ознака за шалтере са уграђеном индуктивном петљом за побољшање пријема звука, Услужни центар за грађане, Панчево

Суботица такође може да послужи као добар пример: у згради услужног центра је на улазу уместо степеника косина – тако да је омогућен приступ грађанима који користе колица. Додатно, постављен је вишејезични интерактивни сензорни портал за информације о раду услужног центра. Индукционе петље за амплификацију говора, које помажу лицима са оштећеним слухом да директно у слушни апарат примају информације, уграђене су и на шалтерима београдских општина Стари град, Савски венац, Врачар, Звездара, Раковица, Обреновац, и у градовима Јагодина, Панчево, Нови Пазар, Ужице и Ниш.

Полиција

Слично општинама, приступ зградама полиције неопходан је због добијања докумената – пре свега личних идентификационих докумената попут личне карте или пасоша. Ове зграде, међутим, често нису приступачне, па је важно истаћи добре примере попут зграде полиције у Пријеполу, где је општина финансирала изградњу рампе, чиме је у знатној мери олакшан приступ грађанима који имају тешкоћа са кретањем.

У Београду су приступачни СУП Стари град, Вождовац и Чукарица, док су полицијске станице Палилула и Нови Београд делимично приступачне особама које користе колица.

Судови

Будући да је већина судова у Србији смештена у старије зграде, готово да не постоји судница у којој је омогућен приступ особама са инвалидитетом. Стога је у сарадњи Министарства правде и Краљевине Норвешке покренут пројекат „Унапређење доступности правде у судовима у Србији“, у оквиру ког се раде реконструкције које ће омогућити приступ особама које се отежано крећу или користе колица. У реализацији пројекта за унапређење доступности правде учествују основни судови у Београду, као и основни судови у Зајечеру, Јагодини, Крагујевцу, Ужицу, Крушевцу, Смедереву и Нишу, и 10 виших судова – у Суботици, Новом Саду, Шапцу, Ваљеву, Ужицу, Крушевцу, Лесковцу, Пироту, Зајечару и Крагујевцу.

И приступ и информације - Апелациони суд у Београду, Виши суд у Ужицу

Добар пример је дао Апелациони суд, коме је обезбеђен приступ путем лифта поред степеница на улазу, као и лифтова унутар зграде.

Апелациони суд је такође обезбедио и приступ службеном улазу за запослене са инвалидитетом. Оно што Апелациони суд разликује од других је то што су на интернет презентацији овог суда детаљно дате информације о приступу, са фотографијама, као и о судском поступку за особе са инвалидитетом.

Слично је урађено и у Вишем суду у Ужицу – иако није потпуно обезбеђен приступ судницама, обезбеђен је приступ суду, а постоји и

Интернет презентација Апелационог суда - информације о приступу и положају особа са инвалидитетом

могућност да се суђења закажу у просторијама суда које су приступачне. Оно што је важно, међутим, јесте да на интернет презентацији овог суда постоји детаљна информација о томе шта је приступачно, као и процедура која омогућава заказивање суђења у приступачним судницама.

2.1.6. Институције културе

Музеји, галерије, биоскопи

Музеји и галерије у Београду су ретко потпуно приступачни, али су делимично приступачни Етнографски музеј, Музеј савремене уметности, Музеј аутомобила, Галерија САНУ и Галерија фресака^[1]. Од биоскопа у Београду су приступачни Дворана Културног центра Београда, а делимично и дворана Дома синдиката.

Добар пример^[2] је музеј у Зајечару – први музеј у Србији који у сарадњи са ЦРИД-ом уз подршку Министарства културе Републике Србије омогућује приступачност својих садржаја уз примену аудио-водича, како би сви посетиоци били у могућности да прате његове поставке.

Позоришта и концертне сале

Народно позориште у Београду је направило више значајних корака да обезбеди приступачност суграђанима са инвалидитетом. На улазу у позориште постављена је рампа, а унутар позоришта постоји тоалет који је адаптиран и прилагођен особама које користе колица. У јесен 2010. у Народном позоришту је постављен индукциони апарат који омогућава праћење представа грађанима са оштећеним видом и слухом, а уведен је и месечни репертоар на Брајевом писму. У току је рад на аудио-дескрипцији, која ће омогућити особама са оштећеним видом да прате представе помоћу система превода.

Репертоар на Брајевом писму има и Позориште на Теразијама. Ово позориште је, међутим, само делимично приступачно суграђанима који користе колица.

Југословенско драмско позориште је такође делимично приступачно – има раван улаз, као и тоалет који није у потпуности адаптиран, али га могу користити особе које користе колица.

[1] Већина ових музеја и галерија налазе се у приземљу зграда, па је то разлог њихове приступачности.

[2] Преузето са интернет презентације Центра за развој инклузивног друштва.

Концертна сала „Коларца“ увела је уређај за репродукцију звука који појачава сигнал у слушним апаратима које користе грађани оштећеног слуха.

Културна институција која је у потпуности прилагођена особама које користе колица је Београдска филхармонија, која поред равног улаза, има рампе унутар зграде, те потпуно адаптиран тоалет и лифт.

Библиотеке

Библиотека града Београда је током 2010. увела књижни фонд за слабовиде грађане. Уз помоћ општине Стари град и Завода за уџбенике, Библиотека је покренула штампање класика на посебном формату, са увећаним словима. Током 2010. штампано је 10 наслова, а 2011. се планира још 15 до 20 наслова. Известан број штампаних књига биће доступан и у огранцима Градске библиотеке.

У Београду такође постоји и најстарија библиотека за слепе и слабовиде особе на Балкану. То је библиотека у Јеврејској улици, која има фонд од преко 5.000 наслова са звуком и више од 2.000 књига на Брајевом писму.

Још један пример библиотеке која ради на приступачности јесте огранак Градске библиотеке у Београду у Булевару краља Александра, чији објекат је приликом реконструкције постао приступачан и за наше суграђане који користе колица.

Пожаревачка библиотека је кренула другим приступом: у току 2010. покренута је и оспособљена радна јединица за грађане са оштећеним видом, која прикупља и пребацује књижевна дела у звук. Ова библиотека има намеру да континуирано развија овај облик литературе.

Набављен је компјутер и софтвер за слепа и слабовида лица, а средства су обезбеђена продајом улазница за позоришну представу „Хоризонти жути, пурпурни, плави“ радионице „Интеграција“, у којој глуме слепа и слабовида лица, као и Мики Манојловић и Небојша Дугалић. Крајем 2010. набављено је и шест примерака аудио-издања „Службеног гласника РС“.

Градска библиотека у Ужицу разноси књиге особама са инвалидитетом. Ова библиотека такође поседује софтвер за слепа и слабовида лица и прилазну рампу. Додатно, Градска библиотека у Ужицу увела је занимљиву праксу од априла 2009: у сали Читалишта сваког првог понедељка у месецу приказују се филмови прилагођени лицима са тешким визуелним сметњама и слепим лицима, а у сарадњи са међуопштинском организацијом слепих и удружењем „Хомер“ из Београда.

Реконструкције

После вишегодишње реконструкције, Дом омладине у Београду је и званично отворен. Реконструкција, међутим, није обухватила само обнављање и модернизацију већ и неопходне измене како би ова културна институција постала приступачна особама са инвалидитетом, односно корисницима колица. Реконструисани Дом омладине тако има рампу на улазу, лифтове који воде до свих нивоа, као и тоалет за особе са инвалидитетом.

Културни центар Новог Сада је при реконструкцији такође увео рампу која олакшава прилаз мултифункционалној сали у приземљу – што ће омогућити приступ биоскопским и позоришним представама грађанима који користе колица.

2.1.7. Спортски објекти

Доскора су базени били потпуно неприступачни за наше суграђане који користе колица. У јесен 2010, међутим, београдска општина Врачар је Спортском центру „Врачар“ финансирала уградњу лифта који омогућава улазак у базен особама које користе колица, а који оне могу користити сасвим самостално. Сличан пример следи и Спортски центар „25. мај“. Овај спортски центар је такође добио овакав лифт. У Београду су, за суграђане који користе колица, још приступачни и Спортски центар „Арена“ и Спортски центар „Шумице“.

Да овај тренд није ограничен само на Београд, показује и пример Спортског центра „Младост“ из Бечеја. Захваљујући финансијској подршци Министарства за спорт и омладину, омогућен је потпуни прилаз и кретање објектом и за особе које имају инвалидитет. Изграђена је рампа на паркингу, две свлачионице су потпуно адаптиране, урађен је прилаз спратном делу, као и адаптација санитарних чворова. Постављен је лифт који омогућава коришћење базена, као и сензорски тушеви поред базена.

2.1.8. Примери општине Нови Београд и општине Јагодина

Општина Нови Београд је у јесен 2010. финансирала рампе или лифтове у више објеката на својој територији, укључујући рампу на улазу у Центар за социјални рад, затим на прилазу Десетој гимназији и амбуланти у Лединама.

У Јагодини је процес започела локална подружница Центра за самостални живот инвалида када је у оквиру пројекта „Јагодина, приступ за све“, оборила ивичњак у главној улици и изградила рампе на главном улазу поште и на улазу у Основну школу „Рада Миљковић“. Са изменама је наставило Удружење за дечију и церебралну парализу, а локална самоуправа је при реконструкцији тротоара и улица прихватила ову иницијативу. Сада Јагодина у скоро свим улицама има оборене ивичњаке, а и по другим мерилима је пример града успешно прилагођеног кретању особа које користе колица или се отежано крећу: у граду има више обележених места за паркирање возила особа са инвалидитетом, а рампе имају све важније установе: зграде Општине, Катастра, болнице, Војног одсека, поште, основне школе, Гимназија, Културни центар, црква и спортска хала.

2.1.9. Информације о приступачности

За особе са инвалидитетом је од велике важности не само да објекти буду приступачни већ и да постоји адекватна информација о степену приступачности. У нашој земљи је прве такве иницијативе покренуо Центар за самостални живот инвалида, који је још 2003. започео пројекат „Беле тачке Београда“, којим су мапирани објекти у Београду и означена њихова приступачност.

Друга слична публикација објављена је 2008. под називом *Беле тачке – Водич кроз Београд за особе са инвалидитетом*.

Следећа иницијатива је реализована 2010, када је Центар у сарадњи са Туристичком организацијом Београда сачинио и објавио публикацију *Београд за све* - туристички водич за особе са телесним инвалидитетом.

Мотивација општина у Чешкој

У Чешкој, Национални савет инвалида сваке године додељује награду градовима и регионима који су учинили највише по питању побољшања приступачности за особе са инвалидитетом.

Уобичајена пракса у европским земљама

У већини земаља у Европи уобичајена је пракса да је на водичима кроз град, музеје или туристичке атракције иконицама јасно означено да ли је објекат приступачан особама са телесним инвалидитетом. На тај начин не штампају се посебни водичи, већ се на свакој публикацији која представља водич (кроз град, туристичке атракције или друге институције) аутоматски укључује и информација о приступачности.

Информације о стамбеним просторима

У неким земљама (на пример, Норвешкој и САД) непрофитне организације стварају регистре доступних стамбених објеката, омогућавајући на тај начин да особе са инвалидитетом дођу до релевантних информација приликом изнајмљивања или замене, односно куповине простора за становање.

2.2. Дизајн за све

Концепт

‘Универзални дизајн је стварање различитих врста окружења, производа, комуникације, информационих технологија и услуга учини приступачним, разумљивим и употребљивим за свакога, у највећој могућој мери, на најсамосталнији и најприроднији могући начин и, уколико је то могуће, без потребе за прилагођавањем или специјализованим решењима. Циљ универзалног дизајна је да изграђено окружење, комуникација, производи и услуге постану приступачни и употребљиви у највећој могућој мери. Он се залаже за томак да дизајну усредсређеном на корисника, иако што примењује холистички приступ и има за циљ да одговори на потребе особа с инвалидитетом, без обзира на промене које могу да искусе у току живота. Сходно томе, универзални дизајн је концепт који превазилази иштивање јуке приступачности зграда за особе с инвалидитетом и треба да постане саставни део политике, мера и планирања у свим областима друштва.’

Резолуција РесАП(2007)3,
„Универзалним дизајном до пуног учешћа“
(усвојена од стране Комитета министара
12. децембра 2007, на 1014. састанку заменика министара)

Универзални дизајн или дизајн за све је нови концепт који подржава инклузију и једнака права свих грађана и грађанки. Такав дизајн тежи да омогући свим људима да имају једнаке могућности да учествују у сваком аспекту друштва. Како би се то постигло, окружење, објекти, услуге, информације – укратко, све што дизајнирају и стварају људи да би користили други људи – треба да буде приступачно и погодно за самосталну употребу свакога, без обзира на инвалидитет. Концепт дизајна за све развио је Европски институт за дизајн и инвалидитет. У Србији се промоцијом и применом овог концепта највише баве две организације: Центар „Живети усправно“ и Центар за развој инклузивног друштва. Дизајн за све се базира на следећим принципима^[1]:

- **Непристрасна примена.** Дизајн је користан и може се продати људима са различитим способностима. На пример: веб-сајт који

[1] Преузето са интернет презентације Центра за развој инклузивног друштва.

је дизајниран да буде приступачан свакоме, укључујући студенте који су слепи и који користе софтвер за читање, примењује овај принцип.

- **Флексибилност у употреби.** Дизајн се прилагођава широком опсегу индивидуалних потреба и способности. Пример је музејски комплекс који омогућава посетиоцу да чита или слуша опис садржаја тематске изложбе.
- **Једноставан и интуитиван.** Употреба дизајна је једноставна, без обзира на корисниково искуство, знање, језичко умеће или тренутни ниво концентрације. Навигациони екран за онлајн систем регистрације који је приступачан кориснику који је слеп и који користи софтвер за читање представља пример примене овог принципа.
- **Приметна информација.** Дизајн саопштава ефективно потребну информацију кориснику, без обзира на околне услове или на корисникове сензорне способности. Пример примене овог принципа је када мултимедијални материјал приказан у бучном студентском дому/клубу укључује и титловање.
- **Толеранција грешке.** Дизајн смањује на минимум ризик и штетне последице случајног или ненамерног поступка. Пример производа који примењује тај принцип је образовни софтвер који пружа подршку када корисник направи неодговарајући избор.
- **Мали физички напор.** Дизајн може бити употребљен ефикасно и удобно и уз минимални напор. На пример, врата која се аутоматски отварају људима са широким спектром физичких карактеристика демонстрира пример овог принципа.
- **Величина и простор за прилаз и употребу.** Обезбеђени су одговарајућа величина и простор за прилаз, домет, манипулацију и употребу, без обзира на корисникову величину тела, положај или мобилност. Учионица са подесивим столовима дизајнираним тако да их могу користити студенти са великом разноврсношћу физичких карактеристика и способности пример је примене овог принципа.

Покретни инклузивни музеј

„Покретни инклузивни музеј“ је пројекат Центра за развој инклузивног друштва у партнерству са Еуробанком ЕФГ. ЦРИД је објавио конкурс за студенте уметности, архитектуре, шумарства и дизајна на приватним и државним универзитетима у Србији, који су позвани да

поднесу радове с темом *оригинални дизајн омогућава да животи особа са инвалидитетом и њихових породица буде лакши*. На конкурс је пријављено више од 70 радова, а комисију за избор најбољих чинили су међународни и домаћи представници Европског института за дизајн и инвалидско (ЕИДД) - Дизајн за све Европа – и Академије лепих уметности у Болоњи.

Одабраних 27 радова приказано је први пут на изложби у Народној банци Србије још 2007. године. Ту се, међутим, није стало: од радова је направљен Покретни инклузивни музеј, који је обишао више градова у Србији: Ниш, Пирот, Нови Пазар и друге.

Туризам за све

Центар „Живети усправно“ је у оквиру Програма за приступачност, покренуо реализацију пројекта „Приступачност и туризам“, који су подржали Министарство за рад и социјалну политику Републике

Шоља за млеко са натписом на Брајевом писму, Дизајн за све

Србије и Покрајински секретаријат за архитектуру, урбанизам и грађевинарство, али и Јужнобачки управни округ и Покрајински завод за социјалну заштиту.

У оквиру пројекта организоване су две регионалне радионице о приступачности у туризму – „Туристи и туризам“, са циљем да се повећа свест али и знање представника привредног сектора, доносилаца одлука и стручне јавности о неопходности стварања приступачних објеката, услуга и сервиса у области туризма, који су прилагођени свим људима. Радионице такође треба да подстакну представнике привредног сектора да изграђују и адаптирају објекте према принципима

приступачности за све. На другој радионици, организованој 2009, један од закључака је да „Туризам за све“ може да буде добар катализатор да би се показало да концепт одрживости мора да гледа даље од питања окружења, да укључи елементе друштвене и економске одрживости. Штавише, указано је на потребу за удаљавањем од дуго цењеног приступа који се фокусирао на приступачност као добробит и продајни адут за туризам, а да се приближи приступу који се фокусира на искуства у којима могу да уживају сви туристи на датом одредишту, при чему се приступачност посматра као обавезна претпоставка, а не као сама себи циљ.

Мрежа градова и општина за све

Пројекат „Мрежа градова и општина за све“ такође имплементира Центар „Живети исправно“, а започет је крајем 2009, са идејом да се унапреди квалитет живота свих људи у градовима и општинама АП Војводине повећањем приступачности окружења, производа и услуга. Током 2010. и 2011, Центар је радио са 13 градова и општина у Војводини^[1] на промоцији и информисању о потреби, принципима и методологији за стварање приступачног окружења, али и на формирању мреже тимова који ће радити на стварању приступачног окружења у својој локалној заједници, избору градских/општинских координатора за приступачност. У оквиру пројекта градови су креирали стратешке и локалне акционе планове за приступачност. Цео пројекат је пратила и медијска кампања са идејом да се повећа и свест јавности о потреби да се створи приступачно окружење.

[1] Апатин, Бачка Паланка, Бечej, Инђија, Нови Сад, Панчево, Сомбор, Темерин, Тител, Врбас, Вршац, Зрењанин и Жабаљ.

Доступне плаже у Португалу

Национални Институт за рехабилитацију у Португалу покренуо је акцију награђивања доступних плажа. Да би плажа била проглашена доступном, мора да задовољи најмање шест предуслова: паркинг-места, приступачност плаже, приступачност воде (рампа или раван прилаз), стазе на песку, приступачне тоалете и лак приступ првој помоћи. Додатно, таква плажа мора имати спасиоца. Неке од плажа такође имају опрему попут колича или штака које се могу употребљавати у води. После покретања и промоције те акције, број плажа у Португалу које су постале приступачне се утростручио у периоду од пет година.

3.

Интеграција – живети као сав нормалан свет

3.1. Самостални живот

Становање

Становање уз подршку - живот у заједници

Становање уз подршку је један од нових облика услуга у систему социјалне заштите, у коме се одраслим особама са интелектуалним тешкоћама пружа могућност измештања из институције и живљења у заједници, уз одговарајућу помоћ и подршку стручних служби. У становању може живети од једне до пет особа (различитих по доби, полу и степену тешкоћа), а овакав начин живљења уз подршку им омогућава самосталан и достојанствен живот. Суштину услуге, опет, не чини само измештање из институција у станове, односно, промена физичког окружења, већ подршка која се обезбеђује корисницима. Подршка се пружа у складу са индивидуалним потребама корисника, може бити различита по трајању и интензитету, од двадесетчетворочасовне, до тек повремене. Овакав начин становања им такође омогућава да максимално развију своје потенцијале и вештине живота у заједници. Обезбеђивањем ове услуге се већ од 2004 бави Асоцијација за промовисање инклузије Србије (АПИ Србије).

У септембру 2010. Република Србија је дала граду Београду 22 стана намењена социјалном становању. Од ових станова, 18 је уступљено Градском центру за социјални рад за потребе смештаја и услуге становања уз подршку за младе који напуштају систем социјалне заштите, док су четири стављена на располагање за пројекат „Становање уз подршку за особе са интелектуалним тешкоћама“.

У фебруару 2011. три од четири стана су већ примила нове станаре, док је усељење у четврти реализовано у мају, након адаптација

Становање уз подршку, Асоцијација за промоцију инклузије

и увођења струје у стан. Укупно 23 особе са тешкоћама у развоју су Дом у Сремчици заменили за своје домове, а њих тринаесторо су смештени у четири стана које је уступио Град Београд за ову сврху. Осим могућности самосталног живота, пројектом је обезбеђена и подршка: помоћ у кући, као и редовне посете психолога, психијатра, социјалног радника, правника, као и медицинска подршка уколико се укаже потреба. Ова подршка се током времена, како се станари навикавају на самосталан живот, постепено смањује.

У овом тренутку, у Београду постоји седам оваквих станова, на различитим локацијама у граду, у којима живе укупно 24 особе са тешкоћама у развоју. Од тог броја, њих 21 има и посао. Они су радно ангажовани на обављању различитих послова у отвореној средини, у различитим фирмама, државним и приватним (на пример, у Паркинг сервису, „Мекдоналдсу“, у Делта ситију, „Хоум центру“ и код других послодаваца). Период њиховог радног ангажовања варира од једног до осам сати дневно, у зависности од потреба послодавца и капацитета сваког од корисника. Подршку у обављању радних задатака им по потреби пружа радни асистент.

Персонални асистенти

Услуга персоналних асистената особама са инвалидитетом, након усвајања новог закона о социјалној заштити и званично је постала призната услуга социјалне заштите у Србији.

Сервис персоналних асистената је услуга којом се обезбеђује подршка особама са инвалидитетом са високим степеном зависности од физичке помоћи других људи за обављање свакодневних активности: од личне хигијене, преко изласка из куће, до подршке неопходне за обављање посла, односно вођење активнијег живота.

Обезбеђење ове врсте услуга социјалне заштите доприноси смањењу њихове зависности од породице и других људи, повећава самосталност, омогућава њихово веће друштвено и радно ангажовање и обезбеђује бољи квалитет живота. Истовремено смањује незапосленост, како корисника, тако и особа које добијају посао као персонални асистенти.

Према новом закону, услугу треба да финансирају локалне самоуправе, док пружаоци услуге могу бити различите институције или организације, укључујући и удружења особа са инвалидитетом, које буду добиле лиценцу за пружање ове услуге. Захваљујући ангажовању невладиних организација, а пре свега Центра за самостални живот особа са

инвалидитетом Србије и његових чланица^[1], ова услуга се већ финансира за одређени број корисника у осам градова: Београду, Нишу, Новом Саду, Лесковцу, Сомбору, Смедереву, Јагодини и Чачку.

Дневни боравци

Још једна услуга у систему социјалне заштите која постаје све раширенија, а помаже самосталнијем животу особа са инвалидитетом – конкренције, особама са тешкоћама у развоју, јесу дневни боравци. Они омогућавају квалитетније проведено време, активнији живот, као и ефективније оспособљавање за самостални живот. Све више локалних самоуправа у сарадњи са невладиним организацијама почиње да отвара овакве дневне боравке. Само у неколико месеци 2010/2011, овакви боравци су отворени у Новом Пазару, Чоки, Ивањици, Руми, Старој Пазови, Раковици, Апатину, Чачку, Бабушници, Крагујевцу, док је општина Инђија обезбедила средства за изградњу оваквог боравка.

Радне терапије - 'Плава птица' из Куле

Друштво за помоћ ментално недовољно развијеним особама општине Кула основано је 1996. као удружење грађана које окупља родитеље, децу и стручњаке који се баве децом са сметњама у развоју. Осим развијених услуга (дневног центра, превоза, клуба родитеља), „Плава птица“ има развијен програм радне терапије, којим се корисници радно ангажују и зарађују за џепарац. Постоје три програма терапије:

- Изграђен пластеник у коме штићеници узгајају различите пољопривредне културе и отворена башта где узгајају сезонско поврће и зачинско биље. Сви производи са радионица се користе за личну употребу корисника, а један део се продаје, од чега се за кориснике обезбеђује џепарац.
- Кројачка радионица која је опремљена са две шиваће индустријске машине, на којима је ангажовано 13 корисника. Корисници раде у малим групама, креирају и израђују одевне предмете, торбе, јастучнице, салвете... Производи ових радионица се могу видети и купити на продајним изложбама, које се организују неколико пута годишње.
- Грнчарска радионица, где корисници уз помоћ радног инструктора самостално припремају глину и израђују и естетске и упо-

[1] Више о овој организацији у Поглављу 5 — Самоорганизовање.

требне предмете; радионица је опремљена савременом опремом за вајање, печење и глазирање керамике. Производи ових радионица се такође могу видети и купити на продајним изложбама Друштва.

Програме сличне овом има низ других удружења која раде на локалном нивоу у многим општинама у Србији.

3.2. Здравље – промена праксе

Примена нових метода лечења

Недавно је у Италији дефинисан потенцијално нови метод лечења мултипле склерозе – једноставном операцијом ангиопластике југуларних вена. Србија је једна од првих земаља у региону где је омогућена примена ове нове методе на терет Републичког фонда за здравствено осигурање, тако да особе са мултиплом склерозом могу да обаве ову једноставну операцију без трошкова у Клиничком центру Београд и Клиничком центру Ниш.

Терапијски парк

У новембру 2010. отворен је први терапијски парк, на Ади Циганлији, који се простире на 10 ари, а који ће у прво време користити омладина из дневног боравка са тешкоћама у развоју. Хортикултурна терапија је одавно позната у свету као веома делотворна за особе које имају тешкоће у развоју, као и за све врсте стреса, односно болести зависности. Врт је опремљен клупама, амфитеатром за радионице и догађаје и баштом где ће корисници моћи да раде са биљкама. Поред хортикултурне терапије, врт је приступачан и за све особе са различитим врстама инвалидитета, како би се омогућило квалитетно и активно провођење времена.

Терапијско јахање

Терапија јахањем почела је да се спроводи од јуна 2010. на простору ЈП „Хиподром Београд“ уз помоћ стручног тима београдског Центра за хипорехабилитацију (чије је водиче акредитовао Завод за социјалну заштиту) и коњичког клуба „Сингидунум“. Реч је о допуни постојећих програма рехабилитације. Хипотерапија представља спој физикалне терапије, социјализације и психотерапије, и она се одавно користи у свету, па и у региону, али је тек од 2010. омогућена и грађанима Београда. Двадесетак особа са инвалидитетом долази на београдски хиподром једном недељно, где се укључују у

терапију, односно часове јахања. Позитивни ефекти су бројни: развијају се когнитивне и практичне способности, стимулише се центар за равнотежу, мобилише карлични и вратни део мишића, утиче се на развој говора, подиже ниво самоконтроле и самопоштовања, а усвајају се и нове социјалне вештине.

У Новом Саду је ову терапију покренуло Удружење „Хипотенс“, уз Коњички центар. У фебруару 2011. на Новосадском сајму приређен је јавни час јахања како би се овај спорт Новосађанима представио и као вид рехабилитације.

Сензорне собе

Крајем прошле године школа „Антон Скала“ добила је сензорну собу, која се користи у терапији деце са тешкоћама у развоју или деце које имају аутизам. Ова врста простора се већ деценијама користи у свету. Сензорне собе имају подове и зидове обложене меким струњачама, а опремљене су рефлекторима у боји, лоптама различитих боја, тубама са течномшћу, фотељама које при употреби омогућавају аудио-вибрације и тако даље. Деца сама бирају стимулацију, што им помаже да се умире и повећава спремност за учење и примање нових садржаја.

У фебруару 2011. овакву собу добила је и школа „Миодраг В. Матић“ у Ужицу – и у овом тренутку то је једина таква соба у западној Србији.

Гинеколошки прегледи

У последњих неколико година мења се пракса у здравственим установама на начин који омогућава већи степен интеграције за особе са инвалидитетом. Тако је, а захваљујући напорима невладине

Гинеколошки сто, Ниш

Гинеколошки сто, Ужице

организације „Из круга“^[1] и сарадњи са домовима здравља и локалним самоуправама, у осам домова здравља купљена опрема која омогућава гинеколошке прегледе женама са инвалидитетом. Куповину опреме је пратила едукација лекара за рад са женама са инвалидитетом, а посебно везано за терминологију и опхођење према пацијенткињама. У овом тренутку такву опрему и едуковано здравствено особље имају градови Нови Сад, Крагујевац, Ужице, Ниш, Бачка Топола, Сомбор, Нови Пазар, а у Београду домови здравља у општинама Врачар, Савски венац, Палилула, Стари град и Нови Београд.

Центар за Репродуктивно здравље

У јесен 2010, у Београду је званично отворен Центар за репродуктивно здравље, у оквиру Специјалне болнице Београд. Као први такав центар у Југоисточној Европи, фокусираће се на репродуктивно здравље особа са инвалидитетом, као и могућности вантелесне оплодње, а пацијенти ће моћи да добију све релевантне информације и услуге на једном месту.

[1] Више о овој организацији у Поглављу 5 – Самоорганизовање.

Видео-тренинг као алатка за бољу здравствену заштиту

Светски институт за инвалидитет, међународна организација која се бави едукацијом, истраживањима, заступањима и креирањем иновативних алатки како би промовисала и заступала пуну укљученост особа са инвалидитетом – креирала је корисну алатку која побољшава приступ здравственим услугама.

У питању су два видео-тренинга – „Здравствена заштита: особе са физичким инвалидитетом“ и „Здравствена заштита: особе са тешкоћама у развоју“ – намењена лекарима, зубарима, сестрама и другом медицинском особљу, а садржи кључне информације везане за здравствену бригу у клиникама и ван њих (кућна нега). Видео-тренинзи користе интервјуе како са онима који обезбеђују здравствену заштиту, тако и са особама са инвалидитетом, и покривају низ важних питања попут комуникације, митова и стереотипа о инвалидитету који утичу на квалитет дијагностике и здравствене заштите. Тренинзи такође садрже вежбе засноване на студијама случајева, као и низ референци на додатну литературу и изворе, наглашавајући приступ и комуникацију као најважније аспекте у побољшању квалитета здравствене заштите пацијената са инвалидитетом.

Важност едукације здравствених радника – Словенија

Искуство је показало да је за побољшање приступачности здравствених система особама са инвалидитетом од велике важности едукација здравствених радника. Пример добре праксе је Словенија, у којој стажирање на педијатрији укључује обавезни тренинг везан за питања тешкоћа у развоју.

Развој нових услуга на локалу

Министарство здравља је покренуло пројекат „Пружање унапређених услуга на локалном нивоу“, којим се обезбеђује финансијска подршка домовима здравља на локалу да унапреде доступност услуга маргинализованим групама, па између осталог и особама са инвалидитетом. У 2010. била је предвиђена додела 42 донације – под условом да локалне самоуправе учествују са најмање 10% вредности пројекта.

Оно што овај пример издваја је и тежња да се развијају интегрисани програми услуга који обухватају и здравство и социјалну заштиту – чиме се подстиче неопходна међуресорна сарадња и прате смернице Европске уније о интегрисаним услугама.

3.3. Образовање

Инклузивно образовање - почиње се у вртићима

Деца у вртићима сада имају прилике да се упознају са различитостима кроз сликовнице из нове едиције „Наш нови пријатељ“ кроз које могу више да науче о деци са инвалидитетом. С обзиром да је школске 2010/2011. започео процес обавезног инклузивног образовања, почев од предшколског узраста, свој деци – и оној која имају инвалидитет и оној која га немају – потребна је подршка да се прилагоде новој ситуацији. Деца која се са инклузијом сретну у предшколском периоду имаће много мање тешкоћа да се прилагоде том процесу у каснијем школовању и животу.

Још један од начина који треба да помогне процес инклузије јесте и ангажовање педагошких асистената, чија помоћ ће омогућити деци да се лакше уклопе у процес инклузивног образовања.

Процес инклузије у вртићима тече постепено, тако да се припреме и деца која имају одређене тешкоће, али и васпитачи и деца која похађају редован програм. Тако на пример, у Београду, од 59.000 деце која похађају вртиће, 1.180 има неку тешкоћу у развоју; постоји 30 развојних група у којима се ради са овом децом, док се паралелно одвија и припрема са васпитачима и другом децом како би се процес уклапања што брже и лакше завршио.

Још један пример добре праксе је припрема и издавање DVD-а са бајкама: Удружење тумача за лица оштећеног слуха препричало је девет бајки и уз помоћ Телекома Србија издало овај DVD у 3.000 примерака. DVD-ови су поклоњени школама за децу оштећеног слуха, али и предшколским установама, у складу са праксом инклузије у образовању.

Почеци инклузивног образовања у школама^[1]

Почев од школске 2010/2011. започео је процес обавезног инклузивног образовања у школама, који је до усвајања Закона о основама система образовања и васпитања (септембра 2009) био остављен као могућност, те се споро прихватао, а највеће проблеме са прихватањем имала су управо деца чији су родитељи желели да искористе ту законску могућност. Како би пружило подршку овом процесу, Министарство просвете је формирало мрежу подршке наставницима и школама за увођење инклузивне образовне праксе. За сваку школску управу је именован тим коме се свака школа са територије школске управе може обратити да би добила подршку путем електронске поште или телефона. У мрежу подршке су укључени наставници, стручни сарадници, директори, запослени у Министарству просвете, школским управама, као и представници невладиних организација. Поред тога, у свим општинама у Србији образоване су међусекторске комисије за додатну образовну, здравствену и социјалну подршку деци/ученицима, а њихови чланови су у току јануара, фебруара и марта 2011. прошли обуку која ће им омогућити да свој задатак у подршци деци обаве на квалитетнији начин.

За питања која се односе на инклузивну образовну праксу у разреду школе ће се обраћати наставницима који су већ имали искуство у раду са децом са сметњама у развоју и инвалидитетом, док ће се за управна питања обраћати просветним саветницима из школских управа.

Такође, постоји могућност да чланови мреже подршке инклузивном образовању посете школу и пруже непосредну подршку уколико школа за тим изрази потребу. Осим стручњака, у већем броју школских управа је могуће контактирати и одређену школу која већ има искуство у примени и развијању инклузивног образовања и отворена је да своје искуство пренесе другима. Школа која тражи подршку може да посети неку од ових школа, о чему обавештава тим за подршку.

На нивоу Министарства просвете постоји тим за подршку регионалним тимовима. Тим чине стручњаци за поједина питања инклузивне образовне праксе: за образовање деце са сметњама у развоју, образовање ромске деце, питања стратегије наставника у раду са одељењем, припреме школа за рад са децом са различитим образовним потребама, као и правна и финансијска питања.

Министарство просвете је такође започело и програм „Оснаживање школа за инклузивно образовање“. Овај програм реали-

[1] Подаци преузети са интернет презентације Министарства просвете и науке РС.

зује Министарство просвете и науке у оквиру пројекта „Пружање унапређених услуга на локалном нивоу - DILS“ из зајма Светске банке. У програм су укључене укупно 293 школе. Прва компонента заједничког рада Министарства просвете и науке и одабраних школа на овом пројекту јесте програм обуке, намењен подизању капацитета школских тимова, а које је припремио стручни тим Министарства просвете и науке ради обезбеђења да инклузија у школама заиста постане део свакодневне школске праксе. Програм обуке ће бити реализован у неколико корака, који ће подразумевати обуку за мапирање деце са сметњама, израду педагошких профила и индивидуализације, менторску подршку у писању предлога пројекта, израду ИОП-а према потреби школе и супервизију урађених ИОП-а у школама. Свака школа имаће по пет представника на обукама – директора и чланове стручног тима за инклузивно образовање. Потребно је да исти тим појединачне школе буде у континуитету укључен у наведене обуке, а посебно је важно да тимови своја обуком стечена знања и искуства преносе колегама у школи. Планиране обуке ће бити реализоване у просторијама одређене школе домаћина, а групу ће чинити по 5–7 школа које су територијално близу.

Осим наведених обука, планирано је да током јесени 2011. група од 35 запослених из сваке школе добије и дводневну обуку о теми „Мотивација и психолошки принципи учења“. Такође, школе које након конкурса за грантове добију средства, имаће једнодневну обуку са тимом DILS пројекта како би добиле детаљна упутства о наративном и финансијском извештавању о пројекту. Министарство такође омогућава и финансијску подршку општинама и школама кроз програм грантова, како би у изабраним образовним установама помогло процес инклузије деце са сметњама у развоју и инвалидитетом.

Иако је сувише рано процењивати резултате процеса инклузије у школама, позитивно је што је Министарство просвете покренуло низ програма како би школама олакшало процес укључивања и поспешило имплементацију донетог закона.

Средње школе

Ученици Средње медицинске школе у Београду од септембра 2010. имају много мање проблема да се укључе у часове информатике: школа је, захваљујући донацији општине Савски венац, добила информатички кабинет који могу да користе и слепи и слабовиди ученици, којих у овој школи има 59. Захваљујући звучном софтверу и пратећим програмима, ученици ће такође моћи да користе и све

остале програме – попут интернета, али и друштвених мрежа, укључујући Твитер, Фејсбук или „чет“.

У школи су решили да оду и корак даље и да информатички кабинет отворе за све Београђане који имају проблеме са видом, којима ће понудити да без надокнаде користе компјутере.

Позитиван пример дало је и Министарство телекомуникација, које у оквиру пројекта „Дигитална школа“ додељује рачунарске кабине школама – а једна од петнаест школа која је тај кабинет добила у првој фази пројекта је и школа за основно и средње образовање „Видовдан“ у Бору, коју похађају деца са сметњама у развоју. Кабинет ће деци омогућити лакше учење, информисање, а прилика за обуку и коришћење рачунара ће свакако помоћи каснијој бржој интеграцији у друштво.

Стипендије - први пут и за средњошколце са инвалидитетом

Секретаријат за образовање града Београда је у јануару расписао редован конкурс за стипендије за средњошколце и студенте. По први пут ове године, прилику да добију стипендију имаће и студенти и средњошколци са инвалидитетом. Од 466 стипендија које су на располагању, 156 ће отићи младима који имају неки облик инвалидитета.

Шта је са факултетима?

За следеће и слабовиде студенте Правног факултета доступни су сви уџбеници и материјали: градиво је урађено у електронској форми, која се затим помоћу посебног програма трансформише у звучни запис, тако да студенти могу да слушају оно што је написано. Програм је осмишљен на Електротехничком факултету у Новом Саду и користи се за све писане електронске форме, укључујући и интернет презентације и електронску комуникацију.

Финансијска помоћ за студенте са инвалидитетом

У Великој Британији, студенти са инвалидитетом имају право на финансијску помоћ која служи надокнади посебних трошкова које имају због свог инвалидитета. Сума која се исплаћује зависи искључиво од врсте додатне подршке која им је потребна. Та помоћ се може користити, на пример, за покривање трошкова набавке посебног софтвера, персоналног асистента, посебних путних трошкова, набавке аудио-помагала и тако даље.

Хрватска - програми и примери везани за унапређење инклузивног образовања

Настава за децу која нису у могућности да похађају школу

За децу која су на дуже време смештена у болницу предвиђена је основношколска настава у болници, коју спроводи најближа основна школа. За децу која су због хроничних болести спречена да похађају наставу организује се индивидуална основношколска настава у кући, што такође спроводи најближа школа. Пример за ту праксу су болнице у Загребу, Сплиту, Ријеци и Пули, али и посебне болнице за медицинску рехабилитацију у Цриквеници и Крапинским Топлицама.

Студирање

Иако се на већем броју факултета спровode мере за побољшање услова студирања студената с инвалидитетом, најдаље су у томе отишли универзитети у Загребу и Ријеци. Оба универзитета имају уред за студенте с инвалидитетом, а такав уред се планира и у Осијеку.

Важна мера је и посебно стипендирање за студенте с инвалидитетом, какво спроводи град Загреб, али и појединачне мере укидања школарина за уписане студенте са инвалидитетом (пример: Филозофски факултет Универзитета у Загребу).

3.4. Запошљавање

Шта чини Национална служба за запошљавање?

У циљу подршке новом закону о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом, Национална служба за запошљавање отворила је Центар за професионалну рехабилитацију и запошљавање. Овај центар пружа низ различитих услуга нашим суграђанима који имају инвалидитет, а траже посао. Између осталог, Центар пружа информације о кретањима на тржишту рада, саветовање и посредовање у запошљавању, али и саветовање о планирању каријере базирано на квалификацијама. Осим тога, Центар такође организује радионице за тражење посла, као и низ различитих обука уз помоћ асистивних технологија, како би обуке биле прилагођене особама са било којом врстом инвалидитета. На крају, НЗС пружа и обуку, као и једнократну финансијску помоћ за покретање сопственог посла и самозапошљавање.

Додатно, у децембру 2010. Национална служба је отворила посебан телефон за информације везане за запошљавање особа са инвалидитетом. Док они који траже посао могу преко овог телефона добити информације о свим програмима НЗС-а, послодавцима се пружају

информације о програмима који им могу помоћи да запосле особе са инвалидитетом, да прилагоде радно окружење и слично.

Током јесени 2010. филијале НЗС-а су организовале низ обука у различитим локалним самоуправама, како би се помогло особама са инвалидитетом да нађу посао. Тако је, на пример, у Крагујевцу то обухватило обуку за заваривање и бригу о зеленим површинама за 30 особа; у Војводини обуку за куварски и пекарски занат за 10 особа; у Крушевцу информатичку обуку за пет особа; у Лесковцу такође... Програми су настављени и током 2011, у низу филијала на локалу: у овој години, НЗС је у Лозници први пут реализовао програм „Стручна пракса 2011“. Проширење програма који подстицају стицање квалификација односно запошљавање особа са инвалидитетом промовисале су и општине Лесковац, Нови Сад, Нови Београд, Суботица, Панчево, Зајечар...

Иако се процењује да је запошљавање особа са инвалидитетом још увек споро, различите мере су ипак довеле до промене: процена је да је од почетка примене Закона посао добило између 5.000 и 5.500 особа са инвалидитетом. Тако је у Крушевцу током 2010. запослено чак 55 особа које имају неки облик инвалидитета, што је значајан пораст у односу на 2009, када их запослено само осам; у Нишу је од почетка примене Закона посао добило 48 особа; у Сеојну је запослено 15, и тако даље.

Град Београд и запошљавање особа са инвалидитетом

На основу Закона о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом, Град Београд требало је да у радни однос у јавним и јавним комуналним предузећима прими 374 особе, а запослено их је 413.

Највише их је запослено у ГСП Београд – 176 људи, док су остала јавна и комунална предузећа запослила још 237 суграђана; тако је Београдски водовод и канализација запослио 47 особа са инвалидитетом, Градска чистоћа 42, Београдпут 28, а Паркинг сервис 15 особа са инвалидитетом.

Нови програми који олакшавају запошљавање

Према Закону о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом, предузећа која из било ког разлога нису у могућности да запосле прописани број радника који имају инвалидитет, плаћају надокнаду држави. На име те надокнаде држави је почетком 2011. уплаћено чак 800 милиона динара. Иако би знатно бољи резултат био да су уместо тога наши суграђани који имају инвалидитет добили

посао, позитивно је што ће се тај новац употребити за стимулисање даљег запошљавања: Министарство економије и регионалног развоја је објавило јавни конкурс за запошљавање особа са инвалидитетом, који ће бити финансиран прикупљеним новцем.

На конкурс се могу јавити предузећа која желе да запосле особе са инвалидитетом, а новац могу употребити да искористе субвенције државе како би, на пример, прилагодили радно окружење, набавили специфичне програме за рачунаре, покрили трошкове персоналних асистената и слично.

Лакша потрага за послом

Инфостуд је интернет компанија која развија и води своје сајтове, а вероватно је најпознатија по интернет презентацији Poslovi.infostud.com – водећем сајту за запошљавање у Србији, намењеном како послодавцима, тако и онима који траже посао. Инфостуд се још од 2008. укључио у процес запошљавања особа са инвалидитетом, тако што омогућује послодавцима да поред послова ставе иконицу која означава да је посао доступан и за особе са инвалидитетом. Додатно, урађен је и напредан претраживач, који ће особама са инвалидитетом олакшати да пронађу послове који су им намењени.

У расписивању конкурса за особе са инвалидитетом предњачиле су компаније „Кроноспан Срб“ д. о. о., Теленор, „Марбо продукт“, „Идеа“, „Хемофарм“. Реч је о радним местима сарадника за планирање и контролу, шефа рачуноводства, шефа пословне јединице, административног радника, те огласима

Интернет презентација компаније Инфостуд, претрага огласа за посао са особе са инвалидитетом

Подстицање запошљавања у Словенији

Словенија је 2004. усвојила Акт о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом. Као и слични закони у другим државама, и он дефинише дијапазон финансијских подстрека за запошљавање особа са инвалидитетом. Оно што је занимљиво, међутим, јесте да овај акт дефинише и систем награђивања послодаваца за прекорачење прописане квоте запослених особа са инвалидитетом, као и систем награђивања послодаваца за успешна решења и добру праксу на пољу запошљавања особа са инвалидитетом.

из области трговине, рачуноводства и администрације или информатичких технологија. Послодавци су за кандидате са инвалидитетом расписивали и огласе за посао у области консалтинга, али и вишег и средњег менаџмента.

Најбољи послодавци

Још једна акција компаније Инфостуд остварена у сарадњи са Центром за мониторинг и евалуацију је покретање награде „Најбољи послодавац за особе са инвалидитетом“. Награда је покренута како би се идентификовале и јавно истакле компаније које плански и дугорочно запошљавају особе са инвалидитетом и подстичу њихов професионални развој.

Награда се додељује послодавцима који су по мишљењу њихових запослених учинили највише на пољу побољшања радних услова за запослене са инвалидитетом. Победници се бирају на основу истраживања које се спроводи путем анонимне анкете коју попуњавају запослени са инвалидитетом, запослени који раде са њима, као и послодавац који се пријавио за учешће на конкурс за награду.

У 2010. награду је добила компанија „Метро“. Компанија „Метро Cash & Carry Србија“ тренутно запошљава 37 особа са инвалидитетом у својих шест дистрибутивних центара у Београду, Новом Саду, Нишу, Крагујевцу и Суботици.

Подршка родитељима деце са инвалидитетом

Добар пример везан за запошљавање долази и из Јагодине, где су две мајке деце са инвалидитетом запослене као геронтодомаћице. Родитељи, а посебно мајке деце са инвалидитетом често се суочавају са проблемом запошљавања – послодавци се боје да ће оне изостајати са посла, да ће их брига о деци ометати у послу, тако да ни оне, иако немају инвалидитет, често нису третиране једнако као други. Овим двома мајкама је ово прво запослење.

Социјална предузећа – нови концепт запошљавања

У свету већ одавно, а код нас од пре неколико година, почиње полако примена новог концепта везаног за запошљавање – оснивање социјалних предузећа. Социјално предузетништво обухвата више различитих концепата – од тога да су то предузећа која запошљавају маргинализоване групе, до тога да профит враћају заједници. Код нас је, међутим, засада заживео облик у коме се за предузетништво оснива предузеће или задруга, или формира посебан програм непро-

фитне организације. Идеја је радно ангажовање и запошљавање маргинализованих група, а онда и одрживост посла.

‘Биосана’ из Београда

„Биосана“ је салон за масажу у коме раде следе и слабовиде особе, вероватно најстарији такав подухват – већ 16 година функционише у Београду и запошљава искључиво особе који имају тешкоћа са видом. У „Биосани“ сада ради шест физиотерапеута, а организацију посла им је знатно олакшало недавно увођење говорног софтвера. „Биосану“ је основала Градска организација слепих Београда.

‘Зелени осмех’

На салашу „Зелени осмех“ особе са интелектуалним тешкоћама гаје пшеницу, а посадили су и поврће у четири пластеника. На јесен 2010. пожњели су и први род, па пошто је година била успешна, имаће велики принос. Један део жетве поделиће са сиромашним грађанима тако што ће пола рода своје непрскане паприке и парадајза поклонити народним кухињама, а с обзиром на велики очекивани принос парадајза – остало га је и за продају. Програм „Зелени осмех“ је пилот-пројекат који је људима са интелектуалним тешкоћама помогао да, у складу са својом вољом и жељом, буду радно ангажовани, али и да покажу да могу да раде и производе слично осталим грађанима.

‘Сосина кујна’ из Зрењанина

Ова занатска радња запошљава девојке и жене са сметњама у развоју, а основни посао је прављење торти и колача. „Сосина кујна“ је функционисала као занатска задруга, која је просторије за рад и почетни капитал добила од локалне самоуправе. Сада је „Сосина кујна“ самостална – производњом и продајом посланица за све прилике зарађује довољно да покрије трошкове и обезбеди зараду за своје раднице.

Фотокопирнице у Врању

Уз помоћ локалне самоуправе Срђан Трајковић и Удружење особа са парализацијом из Врања отворили су пет фотокопирница у Врању, где је запослено пет особа са инвалидитетом. Рад у фотокопирницама обезбеђује не само запослење и егзистенцију већ значајно доприноси интеграцији особа које користе колица у овом граду у јужној Србији.

3.5. Бити пуноправан грађанин/ка

Савети за особе са инвалидитетом

Влада Републике Србије образовала је Савет за особе са инвалидитетом, који сачињавају представници низа министарстава (попут Министарства за рад и социјалну политику и министарстава просвете, инфраструктуре, правде, спољних послова, здравља, омладине и спорта, економије и регионалног развоја), Народне канцеларије председника Републике и представници/е особа са инвалидитетом и организација особа са инвалидитетом.

Задаци Савета су да: разматра питања друштвеног и економског положаја особа са инвалидитетом и покреће иницијативе за: *координацију са државним органима у поступку доношења прописа; спровођење законских и других прописа о заштити особа са инвалидитетом; усвајање међународних аката из области заштите особа са инвалидитетом; и на крају, успостављање и остваривање сарадње са владиним и невладиним међународним организацијама које се баве заштитом особа са инвалидитетом.*

Учешће организација особа са инвалидитетом у званичним телима у Словенији и Чешкој

Словеначки национални савет организација особа са инвалидитетом има представнике у низу званичних државних тела, који омогућавају адекватну репрезентацију интереса особа са инвалидитетом. То, између осталих, укључује:

- Национални институт за здравствено осигурање – 8 представника, 1 члан Управног одбора
- Институт за пензијско-инвалидско осигурање – 1 представник, члан Управног одбора
- Национална радио-телевизија – 9 представника, чланова посебног комитета за инвалидитет
- Комитет за мониторинг структурних фондова ЕУ – 2 представника.

Раније поменути Чешки национални савет особа са инвалидитетом је такође члан низа одбора и организација, попут:

- Комитета који води програм развоја и реновирања јавног превоза
- Одбора Асоцијације градова и општина
- Асоцијације региона и тако даље.

Чланство у овим телима омогућава Чешком савету да партиципира у формирању ставова и доношењу одлука које могу значајно утицати на инклузију и побољшање положаја њихових корисника.

Недавно је почела пракса оснивања савета за особе са инвалидитетом при градским властима – током јесени 2010. основани су такви савети у Београду, Новом Саду и Зрењанину. Улога ових савета је да заступају права особа са инвалидитетом у локалним властима, али и да предлажу и заступају пројекте који могу помоћи побољшању положаја наших суграђана који имају неки облик инвалидитета. Тако је Савет у Новом Саду, одмах по оснивању, покренуо иницијативу за формирање базе података особа са инвалидитетом у овом граду, на основу чега је упућена препорука Републичком заводу за статистику.

Друга покренута иницијатива јесте препорука Градској управи за урбанизам и стамбене послове у вези са применом стандарда „Пристапачност за све“. Чланови/це Савета нису задовољни применом ових стандарда у Новом Саду и желе да предузму кораке како би се примена ових стандарда побољшала, односно да зграде, улице, јавни превоз и јавне површине буду адаптирани и потпуно приступачни за све грађане, без обзира да ли имају инвалидитет или немају.

Учешће у експертским телима

У јесен 2010. Дамјан Татић, експерт из Србије, изабран је у надзорно тело Уједињених нација које ће пратити спровођење Конвенције о правима особа са инвалидитетом. На састанку држава уговорница Конвенције, којих је тренутно 89, Татић је изабран у Комитет за права особа са инвалидитетом, заједно са још 11 стручњака, између 23 кандидата. Конвенција о правима особа са инвалидитетом, усвојена 2006, први је инструмент о људским правима усвојен под окриљем УН у новом миленијуму, чија је сврха да промовише, штити и осигура пуно и ефикасно уживање права око 650 милиона особа са инвалидитетом, колико се процењује

Правобранитељица за особе са инвалидитетом

Хрватска је још 2008. увела институцију посебног Правобранитеља (Заштитника грађана) за особе са инвалидитетом. На ту функцију је именована особа са инвалидитетом.

Дамјан Татић дипломирао је на Правном факултету Универзитета у Београду. Магистрирао је на Катедри за међународно јавно право Правног факултета у Београду, а докторирао на Факултету политичких наука Универзитета у Београду. Као експерт, учествовао је у изради Нацрта закона о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом, Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Србији 2007–2015, Закона о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом, амандмана на Закон о високом образовању и Закона о изградњи и планирању. Био је представник Републике Србије у Ад хок комитету Уједињених нација за израду Конвенције о правима особа са инвалидитетом 2004–2006. и известилац Савета Европе на Загребачкој конференцији о спровођењу Акционог плана Савета Европе за особе са инвалидитетом 2006–2015. Члан је Савеза дистрофичара Србије и један од оснивача Центра за самостални живот инвалида Србије.

да их има у свету. Србија је била регионални лидер у процесу стварања Конвенције, а Скупштина Србије ју је ратификовала у мају 2009. године.

Самозаступање - основа партиципације корисника

Сви људи, без обзира на способности, имају право да исказују своје мишљење, да себе заступају и да доносе одлуке тако да њихови животи иду у смеру у којем они желе. Концепт самозаступања поштује управо ово право. За људе са интелектуалним тешкоћама, самозаступање значи да могу говорити у своје име и доносити одлуке битне за свој живот, било директно или уз подршку.

У Србији, у којој преовлађује медицински модел приступа особама са интелектуалним тешкоћама, оне најчешће нису у прилици да самостално доносе одлуке ни о елементарним аспектима живљења, а и када им се пружи прилика за то, имају тешкоће са одлучивањем, у првом реду зато што не поседују адекватне вештине. Са овом врстом рестрикција нису суочене само оне особе које живе у институцијама већ и оне које живе у породици, где су често презаштићене и без прилике да самостално доносе одлуке. Особље које пружа подршку особама са интелектуалним тешкоћама, било у институцијама или у другим организацијама, најчешће није обучено да на адекватан начин пружа подршку самозаступничким вештинама и ангажовању корисника својих услуга.

Многа истраживања и пракса самозаступања у земљама Европе (видети, на пример, Disability Rights Commission, 2006), али и искуства чланова Асоцијације за промовисање инклузије Србије током дугогодишње реализације програма становања уз подршку, показала су да се повећава квалитет живљења особа са интелектуалним тешкоћама онда када оне преузму контролу над својим животом. Поред тога, они постају активни учесници у животу своје заједнице.

Стога се у оквиру Асоцијације за промовисање инклузије Србије – АПИ Србије, средином 2008. отпочело са реализацијом пројекта „Самозаступање особа са интелектуалним тешкоћама“. Пројекат је обухватио активности које су се одвијале кроз три фазе: фазу само-

Плакат пројекта Самозаступање особа са интелектуалним тешкоћама, Асоцијација за промоцију инклузија

одређења, фазу самозаступања и фазу самозаступничког активизма. Тако је формирана Група за самозаступање, која броји 16 чланова – особа са интелектуалним тешкоћама. Група за самозаступање се редовно састаје, и већ три године реализује различите самозаступничке активности, од промоција и информисања грађана путем летака, трибина и слично, преко едукација других особа са тешкоћама за самозаступање, до директних самозаступничких акција и лобирања представника локалних власти.

Учешће у политичком животу

Врло су ретки примери да особе са инвалидитетом учествују у политичком животу; Гордана Рајков, међутим, показује да је тако нешто не само могуће већ и да може бити веома успешно. Госпођа Рајков је, као посланица у републичком парламенту, значајно допринела кривирању и усвајању Закона о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом, Закона о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом, као и прецизнијим дефиницијама везаним за потребе и права особа са инвалидитетом у многим другим законима који се нађу на дневном реду у парламенту. Гордана Рајков је прва особа са инвалидитетом која је као народна посланица ушла у у Народну скупштину Србије.

Гордана Рајков, посланица Народне скупштине

Гордана Рајков, дипломирана математичарка, ангажована је на пољу права особа са инвалидитетом још од 1966, на позицијама потпредседнице Савеза дистрофичара Југославије, потпредседнице Европског савеза организација дистрофичара, менаџерка пројекта „Издаја из институција“ у Центру за самостални живот инвалида у Даблину, те координаторка програма за регионалну сарадњу и саветница за питања особа са инвалидитетом за Југоисточну Европу у канцеларији Оксфам у Београду. Г. Рајков је 1995. била један од оснивача Центра за самостални живот инвалида у Србији, и од тада се ангажује на низу пројеката, а посебно на пројекту везаном за увођење сервиса персоналних асистената. Координирала је низ пројеката везаних за права особа са инвалидитетом и била коауторка низа студија и истраживања везаних за ОСИ, попут Националног извештаја о положају особа са инвалидитетом у Србији. Чланица је Савета за питања особа са инвалидитетом Владе Републике Србије, чланица Управног одбора и потпредседница Светске организације особа са инвалидитетом, региона Европе (Disabled People's International) и чланица Извршног одбора Европске мреже центара за самостални живот (European Network on Independent Living). Гордана Рајков је постала посланица у Народној скупштини 2007. године.

Приступ информацијама

Добијање релевантних информација о правима и могућностима

Министарство рада и социјалне политике Србије припремило је и објавило 2008. *Водич кроз права особа са инвалидитетом у Републици Србији*. Овај водич даје преглед законског оквира за права и спречавање дискриминације особа са инвалидитетом у нашој земљи.

Низ организација особа са инвалидитетом предузима иницијативе које повећавају могућност приступа информацијама везаним за права и могућности особа са инвалидитетом. Тако је, на пример, у децембру 2010. у Новом Саду покренут инфо-центар са идејом да пружи тачне и релевантне информације о остваривању права особа са инвалидитетом. Овај телефон ће значајно олакшати Новосађанима који имају било какав облик инвалидитета да сазнају која су им права и како их могу остварити. Инфо-центар је покренут на иницијативу неколико невладиних организација („Из круга“, „Форум младих са инвалидитетом“, „Инклузивни центар“ и „Удружење за унапређење медијске подршке особама са инвалидитетом“). Ово није једини инфо-центар за наше суграђане који имају неки облик инвалидитета: у Београду већ неколико година функционише Инфо-центар „Живимо заједно“, чија је идеја да обезбеди приступ свим релевантним информацијама које се тичу особа ометених у развоју. Овај инфо-центар је покренуло Друштво за помоћ ометенима у развоју Стари град, уз подршку Теленора.

Слично, Портал за особе са инвалидитетом такође нуди информације, као и бесплатну правну помоћ коју наши суграђани могу користити путем електронске комуникације. Занимљива је и иницијатива пиротског удружења „Феникс“, чије су две чланице током фебруара и марта ове године реализовале три

Приступ информацијама - владе Велике Британије и САД

Одличан пример приступа информацијама који је омогућила држава да је Велика Британија. На једној од званичних интернет презентација постоји посебна страница посвећена информацијама које су важне за особе са инвалидитетом. На њој се могу наћи владини одговори на захтеве удружења ОСИ, као и информације везане за консултације Владе са организацијама и особама са инвалидитетом, и информације о правима ОСИ и владиним програмима везаним за запошљавање, образовање, транспорт, стамбени простор, финансијској подршци, здравственој заштити, али и уопште о правима ОСИ, па чак и информације о путовањима и могућностима за провођење слободног времена. На овај начин, који није ни скуп ни компликован, влада Велике Британије је омогућила свим особама са инвалидитетом једноставно и брзо доношење до поузданих и ажурних информација из свих области живота.

Сличан пример постоји и у Сједињеним Државама: интернет презентацијом федералне владе обезбеђују се информације из 10 области: социјална примања, грађанска права, живот у заједници, образовање, запошљавање, здравље, становање, технологија и транспорт

радио-емисије, контакт-програма о правима особа са инвалидитетом, пре свега из области инклузивног образовања, репродуктивног здравља и запошљавања.

Интернет презентација Владе Велике Британије, информације за особе са инвалидитетом

Телевизија као извор информација

Праћење телевизијских програма може представљати велики проблем за грађане који имају оштећење слуха. Иако је више телевизија, а пре свега Б92, још пре неколико година кренуло са праксом да се барем једне вести дневно превode на знаковни језик, до сада није било других покушаја да се други програми и емисије прилагоде. Ове године, међутим, Прва српска телевизија почиње титловање популарних програма. За почетак, предвиђа се титловање две популарне ток-шоу емисије, а касније се планира титловање и других емисија.

Добар модел који се може искористити дала је Канадска комисија за радио и телевизију. Ова комисија је увела правило према коме су сви ТВ емитери обавезни да титлују 100% својих програма током дана. Овај услов се проверава приликом редовног лиценцирања емitera, тако да су емитери имали времена да се прилагоде у периоду између лиценцирања. Од емitera се такође очекује да обезбеде аудио-описе и емитују описане верзије својих програма кад год је то могуће.

Истраживања и извештаји који указују на положај особа са инвалидитетом

Многе организације особа са инвалидитетом су током година предузеле низ истраживања која су помагала да се установи положај особа са инвалидитетом, дајући тако основу за промене како политика, тако и законских оквира, па на крају и пракси у процесу инклузије.

Тако је, на пример, Центар за самостални живот инвалида предузео низ истраживања везаних за развој услуге персоналних асистената (квалитет, цена), као и истраживање о квалитету запослености особа са инвалидитетом, затим Извештај о положају особа са инвалидитетом у Србији (2007), истраживање о капацитету организација ОСИ итд. Форум младих са инвалидитетом је истраживао перцепцију дискриминације особа са инвалидитетом у Србији; ЦРИД и Центар за мониторинг и евалуацију су реализовали истраживање о запошљавању и samozapošljavanju особа са инвалидитетом, док је Екуменска

Хрватска - Регистар особа са инвалидитетом

Да би се дошло до квалитетних података о броју и врсти инвалидитета те потребама особа са инвалидитетом, Хрватска је одлучила да следи смернице Уједињених нација, па је Хрватски сабор донео Закон о Хрватском регистру о особама са инвалидитетом. Зато у Хрватској већ више година постоји Регистар, који омогућава лакше утврђивање података и потреба грађана који имају неки облик инвалидитета.

Словенија - истраживања и извештаји

Словеначка држава подстиче и посебна истраживања везана за инклузију, односно баријере које постоје у области становања, здравства и слично. У оквиру креирања акционог плана за особе са инвалидитетом за период 2007–2013, направљена је евалуација примене претходног акционог плана. Током примене претходног плана урађен је посебан извештај о имплементацији политика везаних за инклузију особа са инвалидитетом (2001), као и истраживање „Процена развоја особа са инвалидитетом“.

Канада - пракса годишњег извештавања

Врло је занимљив пример Канаде, у којој одељење Владе које се бави људским ресурсима и развојем вештина има посебан део везан за питања инвалидитета. Осим истраживања, ово одељење подноси редован годишњи извештај о положају особа са инвалидитетом у свим релевантним областима, укључујући становање, здравство, запошљавање, доприносе, културу, политичку партиципацију, спорт и тако даље. На сваких неколико година, ово одељење предузима систематско истраживање под називом „Инвалидитет у Канади – профил“, у које укључује статистичке податке о особама са инвалидитетом, као и о социјалним услугама, образовању, приходу и запошљавању

хуманитарна служба реализовала истраживање везано за запошљавање особа са инвалидитетом у Новом Саду.

3.6. Култура - потреба или луксуз?

Изложба за све

У новембру 2010, уметник Никола Џафо организовао је изложбу под називом „Уметност уједа“. Оно што ову изложбу разликује од других јесте идеја уметника да се уметност доживљава свим чулима. Изложбени експонати – и објекти и слике – начињени су од различитих материјала и направљени тако да могу да се додирују (што се чак и захтева од посетилаца), а користи се и Брајево писмо. Изложба је за све – како за оне који могу да виде, тако и за оне наше суграђане који имају оштећења вида, и показује да је уметност заиста за све нас.

Слике из мрака

Невладина организација „Дечија земља“ је уз подршку Ерсте банке и Балканског фонда за локалне иницијативе кроз програм „Центрифуга“ реализовала необичан пројекат – изложбу „Слике из мрака“. Изложба је јединствена, јер су приказане фотографије начиниле слепе особе. Фотографије су начињене уз подршку блиских особа, а аутори/ке су фотографисали просторе и људе са којима живе, на основу сећања, стеченог искуства и комуникације са другима.

Изложба Слике из мрака, организација Дечија земља, програм Центрифуга подржавају Ерсте банка и Балкански фонд за локалне иницијативе

И сама изложба је урађена на јединствен начин: фотографије су прекривене, а поред сваке од њих налази се опис аутора/ке. Пошто прочитају опис, посетиоци могу да уклоне папир који скрива саму фотографију.

Изложба је први пут отворена у Београду, у просторијама Народне банке Србије, да би затим „обишла“ и друге градове: Нови Сад, Чачак, Смедерево...

Ухвати са мном овај дан

Филмска манифестација „Ухвати са мном овај дан“ се редовно организује још од 2003. године. Манифестација је међународна и посвећена је животу, активностима и достигнућима особа са инвалидитетом. Поред пројекција филмова, организују се и трибине, дискусије, филмске радионице и предавања, семинари и перформанси у којима учествују наши суграђани са инвалидитетом.

БОСИФЕСТ

БОСИФЕСТ је међународни филмски фестивал особа са инвалидитетом, који је први пут организован у Београду и Србији у мају 2010, под називом „Невидљиве разлике и видљиве сличности“. На фестивалу се приказују филмови о животу особа са инвалидитетом или филмови чији су аутори/ке особе са инвалидитетом. Идеја фестивала је да се укаже на креативност, стваралаштво и могућности извођача програма на јавној културној сцени. На првом фестивалу је приказано преко 55 филмова с темом живота и рада особа са инвалидитетом, из 18 земаља са три континента.

Оно што показује да Фестивал успева у својој идеји јесте податак да је 39. ФЕСТ (2011) у пратећи програм укључио избор филмова са БОСИФЕСТ-а, интегришући на тај начин стваралаштво посвећено особама са инвалидитетом у главне токове. Други БОСИФЕСТ се организује у јуну 2011. године.

Радионице интеграције

Представа/перформанс *Ходници жутих иуриурни љави* је у јесен 2010. изведена у простору Радионице „Интеграције“. Представа је резултат рада глумаца Микија Манојловића и Небојше Дугалића, који су је са

СУПЕРФЕСТ - међународни филмски фестивал

SUPERFEST је међународни фестивал особа са инвалидитетом који се одржава у Калифорнији. Фестивал траје два дана и укључује филмове, видео, ТВ и ДВД продукцију. Идеја фестивала је да охрабри већу партиципацију особа са инвалидитетом у филмску и ТВ индустрију.

шест наших слепих и слабовидих суграђана креирали током четири месеца. Циљ је, према речима Микија Манојловића, који од 2008. приређује програме намењене особама са инвалидитетом, „да особе са инвалидитетом буду непосредни учесници, а не само да посматрају из публике“.

Зовем се Неизговорено

У Новом Саду је у децембру 2010. одржана претпремијера представе „у креирању“ под радним називом *Зовем се Неизговорено*. Представа је део пројекта „Оснаживање кроз уметност“, који се у свом трећем циклусу бавио сексуалношћу жена са инавалдитетом и без њега. Полазнице су пролазиле циклус психолошких и позоришних радионица. Премијера је планирана за јануар 2011, а пројекат је реализован уз подршку Реконструкције женског фонда и Покрајинског секретаријата за културу.

Миљаковац, то јест Нови Зеланд

Мало позориште „Душко Радовић“ је у фебруару премијерно извело представу *Миљаковац, то јест Нови Зеланд*, која на занимљив и духовит начин публику упознаје са проблемима са којима се дечак Јован, који има церебралну парализу, сусреће у свакодневном животу и контакту са вршњацима. Представу је режирао Марко Манојловић, по књизи Јасмине Петровић *О дујмету и срећи*. И редитељ и глумци су припремајући представу провели одређено време са децом која имају церебралну парализу, јер им је то помогло да боље разумеју инвалидитет, али, како кажу, *и саме себе*. Представа је рађена у сарадњи са ЦРИДОМ, а јединствена је и по томе што се први пут у Србији позоришна представа преводи на знаковни језик.

Пер. арт

Пер.арт је организација која делује у области савремених извођачких уметности, и која се окупила 1999, док од 2005. године делује као регистрована невладина организација. Ова уметничка група издава се по томе што има

Graeae театар

Graeae театар је британска организација коју сачињавају уметници и менаџери са инвалидитетом. Основана још 1980, Graeae театар организује редовне турнеје – обично са две велике продукције годишње, и промовише потпуни приступ и инклузивност особа са инвалидитетом.

Театар Пробијање баријера (Breaking Through Barriers)

ТБТБ (раније Театар слепих) је инклузивна позоришна компанија у Њујорку, која тежи да развија таленат особа са инвалидитетом – како на сцени, тако и иза сцене и у публици. Основана још 1979, започела је са глумцима који су снимали позоришне представе за особе оштећеног вида. Театар се, међутим, развијао, да би данас укључивао особе са свим облицима инвалидитета.

посебан програм, који под називом „Уметност и инклузија“ окупља особе са интелектуалним тешкоћама које од 1999. континуирано раде у различитим уметничким пројектима.

У активностима Центра учествују особе са интелектуалним тешкоћама, њихове породице, дефектолози/шкиње, професионални уметници из области позоришне, плесне и визуелне уметности, представници институција културе и студенти. Како активисти *Пер.арџа* кажу: *‘Особе са омеђеношћу у менталном развоју, које су и даље маргинализована група, својим уметничким радом и његовим представљањем у јавности стварају друштвене садржаје који раније нису постојали, и тиме мењају само друштво.’* Овај програм *Пер.арџ* имплементира у континуираној сарадњи са Ерсте банком.

Представе, изложбе и књига које су настале у оквиру овог програма део су уметничке сцене у Србији, и биле су представљене у важним културним установама попут Српског народног позоришта, Музеја савремене уметности Војводине, Галерије УЛУВ, Позоришта младих, Културног центра града Новог Сада, Битеф театра, Рекса, Дах театра и Култ театра, као и у Нишу, Крагујевцу и Сремској Митровици.

‘Звуци срца’

Пре три године је у Београду основан и први бенд који чине особе са тешкоћама у развоју. Њихов састав „Звуци срца“ израстао је из музичке терапије коју су спроводиле организације које се баве подршком особама са тешкоћама у развоју („Дечије срце“, „Скајлајт“ и „Срце у јабуци“). На радионицама се издвојило њих шесторо који су имају таленат и били спремни да уз подршку крену да свирају и пред публиком. До сада су наступали углавном као предгрупе познатих бендова попут „Бајаге и инструктора“, „Ортодокс Келтса“, „Синергије“, Инспектора Блаже, али су такође имали и самосталан наступ у Сава центру поводом дана посвећеног особама са инвалидитетом.

Музика тишине

Још од 1996. глумец Марко Стојановић радио је са децом оштећеног слуха у школи „Стефан Дечански“ на учењу пантомиме. Оно што је почело као занимљива активност с временом се проширило и прерасло у пројекат – радионице „Музика тишине“, који се реализује заједно са Светском организацијом пантомимичара. Сада ученици школа „Стефан Дечански“ и „Радивој Поповић“ уче да се професионално баве пантомимом, како би неким од њих то можда постала и професија.

Заједно са полазницима курса осмишљена је представа *Дрво тишине*, са којом су млади пантомимичари наступили више од 30 пута, на великом броју фестивала.

Плес за особе са инвалидитетом

Група „Хајде да...“ у сарадњи са Културним центром REX, а уз подршку Скупштине града Београда – Секретаријата за културу и Министарства рада и социјалне политике – Сектора за заштиту особа са инвалидитетом, организује инклузивне радионице савременог плеса. Савремени плес се (за разлику од класичних плесова и балета) одликује слободном формом, у којој сами учесници сходно својим предиспозицијама обликују покрет, који онда постаје део заједничке кореографије. Радионице су намењене младима (старијим од 18 година) и одраслим особама са инвалидитетом, професионалним играчима и кореографима, аматерима и другим уметницима, као и свим заинтересованим грађанима/кама.

Иначе, у Београду већ 25 година постоји плесни клуб „Младост“, који од 2005. има програм „Плес у колицима“. У овом клубу, особе са инвалидитетом тренирају потпуно равноправно са плесачима који немају инвалидитет.

Култура! Инвалидитет! Таленат!

Култура! Инвалидитет! Таленат! (CDT) је непрофитна организација са седиштем у Сједињеним Државама, која је формирана са идејом да промени стереотипе о особама са инвалидитетом, подржавајући могућности за ствараоце који имају инвалидитет. Организацију чине како особе које имају инвалидитет, тако и оне које немају, а CDT промовише високе уметничке стандарде и различитост кроз организацију низа културних догађања.

Алијанса за инклузију у уметности

Још једна организација која промовише укљученост уметника са инвалидитетом као и уметника других раса и етничке припадности јесте Алијанса за инклузију у уметности. Алијанса промовише и заступа пуну укљученост на свим нивоима позоришне, филмске и телевизијске продукције. Главне области/програми укључују програм заступања, програм консултовања и информација, Национални форум за различитост и Инвалидитет у уметности и забави.

3.7. Спорт

Зимски спортови за сву децу

Секретаријат за спорт и омладину припремио је екстензивни програм за зимски распуст 2010/2011. године – млади Београда имали су прилику да се опробају у низу спортова. Оно што овај програм разликује од других је то да су у једном делу укључена и деца са инвалидитетом: аикидо клуб „Затоичи“, Џудо клуб „Храбро срце“ и спортско-рекреативни клуб „Сунце“ организују низ програма у којима могу да учествују сва деца.

У јануару 2011, општина Врачар је подржала и први јавни час пливања за децу са инвалидитетом, који је одржан у недавно реновираном и прилагођеном Спортском центру „Врачар“.

Да Београд није једини, показује и пример Ваљева, где је у Спортско-рекреативном центру у Петници отворена бесплатна школа пливања за децу и омладину са инвалидитетом. Школу је уписало 30 полазника различитог узраста и врсте инвалидитета, а часови се одржавају три пута недељно на дечјим базенима. Са децом и омладином раде три инструктора, а поред бесплатне школе пливања, сви они имају пропуснице, тако да могу да користе базен свакодневно до краја купачке сезоне.

Интеграција почиње од малих ногу

Мини макси лига је основана 18. фебруара 2001. у Београду, и за веома кратко време постала национални фудбалски покрет за децу. У јесен 2010. десила се велика промена: договором представника Специјалне олимпијаде и Мини макси лиге, деца са инвалидитетом су укључена у лигу. У првој сезони, договор ће се реализовати тако што ће свака екипа Мини макси лиге прихватити по једно дете са инвалидитетом у лигама Чачак–Краљево, Београд, Пирот, Крушевац и Врање. Слична иницијатива ће се покренути и са Покрајинским секретаријатом за омладину и спорт како би и деца из Војводине равноправно учествовала у спортским активностима Мини макси лиге.

Спортски клуб

У октобру 2010. отворен је први спортски клуб за особе са инвалидитетом у Спортском центру „Олимп“. Клуб је опремила Општина Звездара, а отворен је на иницијативу Друштва за церебралну и дечију парализу ове општине.

Олимпијци и параолимпијци

Град Београд је показао да подједнако подржава спортисте који се припремају за Олимпијаду 2012. у Лондону: градоначелник Ђилас је потписао споразум са Олимпијским комитетом према коме ће Београд стипендирати спортисте у припремама месечном стипендијом у износу од око 500 евра. Осим 42 спортиста који се припремају за Олимпијаду, стипендију ће примати и 10 спортиста који се припремају за параолимпијске игре.

Фудбалски клуб 'Олимпија'

Овај фудбалски клуб је јединствен, барем у региону: иако га сачињавају особе које имају оштећен слух, клуб се равноправно такмичи са свим осталим клубовима у Трећој београдској лиги. Клуб је поново покренут 2010, после паузе од седам година, захваљујући напорима младе и нове екипе спортиста са оштећеним слухом.

Иначе, први клуб покренут је још 1924, и са мањим и већим прекидима функционисао је до 1959. године, када и добија име „Олимпија“.

Савез за спорт и рекреацију инвалида Београда

Савез за спорт и рекреацију је социо-хуманитарна, спортска организација, основана још 1969, са циљем да организује спортско-рекреативне активности за лица са инвалидитетом града Београда.

Савез је и дан-данас веома активан, и организује такмичења, али и низ рекреативних активности за наше суграђане са различитим облицима инвалидитета. За лето 2011. Савез организује спортско-рекреативни камп и фитнес-програм на Ади Циганлији, као и школу пливања на Бањици.

У Србији је такође регистрован и Спортски савез инвалида Србије.

Активан живот - Канада

У Канади је у области спорта и рекреације референтна организација Алијанса за активан живот особа са инвалидитетом (АЛА). АЛА је национална организација чија је мисија да омогући Канађанима са инвалидитетом да воде здрав и активан живот.

АЛА је активна на више поља: обезбеђује информације особама са инвалидитетом о могућностима за рекреацију; ствара мреже између различитих програма који су доступни особама са инвалидитетом; промовише активан живот у јавности; заступа измене закона, прописа и политика везаних за активан живот ОСИ; развија програме који помажу активан живот; спроводи истраживања везана за активан живот особа са инвалидитетом.

АЛА између осталог има претраживач на својој интернет презентацији који особама са инвалидитетом омогућава да лоцирају све доступне спортске, рекреативне и рехабилитационе програме према територији на којој живе.

Самоорганизовање

4.1. Иницијатива - и мењање и поштовање закона

Изједначавање у спорту

Нови закон о спорту подстакао је иницирање и неких промена које нису биле предвиђене: Параолимпијски комитет тражи да се спортови и спортисти са инвалидитетом изједначе са осталим спортовима. Прегледавши Нацрт закона о спорту дали су своје коментаре и предлоге, чија је суштина у признавању параолимпијског спорта као гране спорта. Другим речима, спортисти са инвалидитетом не желе да више буду третирани као социјална категорија, већ као и сви остали спортисти, сматрајући да то заслужују не само због тога што закон треба да спречи дискриминацију већ и по постигнутим резултатима и освојеним медаљама.

Туристи као и сви други

У Крагујевцу је у јесен 2010. започела кампања јавног заговарања везана за равноправно третирање особа са инвалидитетом у туризму. Удружење параплегичара и квадриплегичара „Шумадија“ из Крагујевца покренуло је ову иницијативу, желећи да скрену пажњу на чињеницу да већина хотела у унутрашњости и на туристичким дестинацијама није доступна особама са инвалидитетом. Кампања је започела на Сајму туризма у Крагујевцу, а завршила се 30. децембра 2010. акцијом „И ја хоћу на дочек“.

Превоз

Особе са инвалидитетом у Новом Саду још увек имају проблем са превозом: иако постоје нископодни аутобуси, нема рампи које би омогућиле једноставно коришћење јавног превоза. Зато је Савет за особе са инвалидитетом у Новом Саду затражио од Завода за изградњу града и Градског саобраћајног да поштују законе – како Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом, тако и Закон о јавним набавкама, према коме возила морају испуњавати техничке услове за превоз свих путника.

Заступање за увођење нових услуга у социјалној заштити и здравству

Увођење услуге персоналних асистената у нови закон о социјалној заштити

Пројекат се у фазама и различитим формама финансирања спроводи већ десет година. Реализација овог програма започела је 2001. малом групом персоналних асистената и особа са инвалидитетом; после те, иницијалне фазе, Центар је развио програм (који је подржала ирска влада) који је укључивао обезбеђење сервиса персоналних асистената за 70 особа са инвалидитетом у пет градова у Србији, анализу исплативости и истраживање „О променама у квалитету живота за кориснике/це сервиса“. Следећи корак Центра био је да, уз помоћ Фонда за социјалне иновације Србије, развије модел персоналних асистената као социјалне услуге и дефинише стандарде квалитета за пружање услуге. Процес је настављен пилотирањем стандарда – у Београду уз помоћ БЦИФ-а, а у другим градовима уз помоћ локалних самоуправа. Тако се програм наставио у Београду, Лесковцу, Сомбору, Смедереву и Јагодини. Током 2008. укључио се и Нови Сад, а затим је 2010. у оквиру владиног програма за јавне радове Центар обезбедио средства за запошљавање 50 персоналних асистената, те су се у програм укључила још два града, Ниш и Чачак. Услуга персоналних асистената је, захваљујући континуираном раду, документованим истраживањима, практичним примерима и заговарању од стране Центра, ушла и у нови закон о социјалној заштити, као препозната услуга коју треба да пружи систем социјалне заштите у Србији. Ово може да послужи као практичан пример непрекидног процеса развоја, у коме је прво препозната потреба на терену, кроз иницијативу и акцију самих особа са инвалидитетом, затим је организован одговор на потребе у пракси, из чега је следило преиспитивање постојећих политика и понуда нових решења од стране самих корисника. У овом тренутку ова услуга се по развијеном моделу Центра обезбеђује у осам градова у Србији.

4.2. Организације особа са инвалидитетом

Организације особа са инвалидитетом имају дугу традицију, која започиње још током постојања Југославије, а наставила се у Србији. Иако не постоји јединствен регистар ових организација, у овом тренутку се располаже цифром од неких пет стотина организација, од којих неке раде на локалном, неке на регионалном, а неке на националном нивоу. Овај

број укључује како самосталне организације, тако и различите савезе и асоцијације које су формиране у периоду постојања Југославије. Велики број локалних али и крoвних организација формиран је на основу медицинског модела, односно по облицима и врстама инвалидитета. Постоји, међутим, све већи број организација које се формирају од средине деведесетих година двадесетог века, а чија се филозофија и политике базирају на социјалном моделу, и које не подразумевају удруживање на основу облика/врсте инвалидитета. Ове организације су значајно утицале на установљавање нових сервиса и услуга за особе са инвалидитетом; промоцију социјалног модела; уклањање архитектонских и других баријера; промене како законског оквира, тако и праксе, када је реч о заштити права и општем побољшању положаја особа са инвалидитетом.

Напомена: С обзиром на велики број организација, у овој публикацији није могуће приказати све њих, односно сва њихова достигнућа. Стога смо се определили да наведемо информације о неколико таквих организација, а пре свега оних чије су активности споменуте у претходном делу публикације. Избор који је овде направљен ни у ком случају не одражава вредновање рада и достигнућа свих активних организација особа са инвалидитетом, које својим радом континуирано доприносе свакодневном побољшању живота особа са инвалидитетом у Србији.

4.2.1. Примери организација особа са инвалидитетом

Асоцијација за промоцију инклузије

Асоцијација за промовисање инклузије Србије – АПИ Србије је невладина, непрофитна организација, која постоји од 2001. године. Визија АПИ Србије је друштво једнаких могућности за све, а мисија се огледа у промовисању инклузивног приступа особама са инвалидитетом, посебно особа са интелектуалним тешкоћама, и заступању и примени њихових основних људских права. Свој рад АПИ Србије је базирао у потпуности на филозофији инклузије, према којој је свим људима, без обзира на њихове различитости, место у заједници.

У циљу остваривања своје визије, АПИ Србије реализује различите активности, попут:

- промовисања и заступања основних принципа инклузије и живота у заједници особа са интелектуалним и другим тешкоћама

кроз кампање, умрежавање и различите активности јавног заступања;

- промовисања, развијања и спровођења нових, у заједници утемељених социјалних услуга подршке за особе са интелектуалним и другим тешкоћама;

- промовисања активног укључивања и учешћа особа са интелектуалним и другим тешкоћама у живот локалне заједнице и доношење одлука битних за њихове интересе;

- промовисања и заступања квалитета социјалних услуга подршке за особе са интелектуалним и другим тешкоћама кроз развој и реализацију програма едукације;

- заступање промена законских и других нормативних аката у циљу увођења социјалних услуга подршке за особе са интелектуалним и другим тешкоћама у систем социјалне заштите.

Центар за самостални живот особа са инвалидитетом

Центар за самостални живот особа са инвалидитетом Србије основан је 1996. и свој рад је базирао на начелу познатом као *cross-disability*, што значи да окупља особе са различитим врстама првенствено телесног инвалидитета, које повезују заједничке потребе и интереси. Данас Центар делује из средишта у Београду и десет локалних организација у другим градовима Србије, радећи на промовисању филозофије самосталног живота особа са инвалидитетом и стварању услова за њену примену у Србији.

Мисија Центра обухвата:

- заступнички рад за остварење основних грађанских и људских права особа са инвалидитетом;
- промовисање социјалног приступа инвалидности у свим областима друштвеног живота;
- афирмисање способности особа са инвалидитетом, развој њихових потенцијала и личности;
- тестирање и промовисање нових услуга за подршку особама са инвалидитетом, посебно сервиса персоналних асистената;
- подизање свести о потреби стварања приступачне животне средине, укључујући становање и транспорт;
- деловање на смањењу двоструке дискриминације и промовисања права жена са инвалидитетом.

Центар за самостални живот особа са инвалидитетом је током година остварио велики број значајних пројеката, али се међу њима свакако издваја пројекат везан за персоналну асистенцију, услугу помену у Одељку 2.1.

Из круга

Организација „Из круга“, основана је 1997. како би се супротставила друштвеном проблему насиља, злостављања и дискриминације девојчица и жена са инвалидитетом. Мисија организације је унапређење друштвеног положаја жена са инвалидитетом у Србији и остваривање људског права на живот без насиља и дискриминације. Циљеви организације „Из круга“ су:

- подршка и оснаживање жена и деце са инвалидитетом и њихових породица у ситуацијама насиља и дискриминације;
- подизање друштвене свести о положају и потребама жена са инвалидитетом;
- заштита права жена са инвалидитетом.

Ова организација пружа читав низ услуга, укључујући психосоцијалну подршку и правну помоћ женама које имају инвалидитет и жртве су насиља. Активна најпре у Београду, организација је током година расла и развијала се, тако да у овом тренутку постоји мрежа организација „Из круга“ која укључује Војводину, Ниш и Крагујевац.

Центар за развој инклузивног друштва

Центар за развој инклузивног друштва – ЦРИД је невладина организација чија је мисија стварање услова за инклузивно друштво применом инклузивног модела инвалидности. ЦРИД је настао 2005. да би се позабавио питањима која су фокусирана на предуслове за инклузивно друштво, односно место особа са инвалидитетом у том друштву.

Идеја ЦРИД-а је да пројектима утиче на остваривање потпуне интеграције особа са инвалидитетом кроз поштовање људских права и њихово слободно, изборно образовање и запошљавање.

ЦРИД је имплементирао низ пројеката, од којих су можда најпознатији раније поменути Покретни инклузивни музеј, промоција концепта „Дизајн за све“, али и рад на побољшавању услова за образовање и запошљавање особа са инвалидитетом.

Центар 'Живети усправно'

Центар „Живети усправно“ је локална невладина организација основана 2002. са седиштем у Новом Саду. Проистекла је из пројекта Саветовалишта за психосоцијалну подршку особама са инвалидитетом, који је у периоду 2000–2002. реализовала француска хуманитарна невладина организација *Handicap International*.

Мисија Центра је стварање окружења у којем ће бити поштована сва људска права и примењивана Међународна конвенција о правима особа са инвалидитетом, кроз разне видове подршке особама са инвалидитетом и члановима њихових породица и истраживачко-едукативни рад на пољу инвалидности. Циљеви његовог рада су:

- унапређење квалитета живота особа са инвалидитетом кроз повећање њиховог самопоуздања;
- повећање свести шире јавности о положају особа са инвалидитетом;
- стварање приступачног окружења за све грађане и повећање свести шире јавности о потреби за стварањем приступачног окружења.

4.2.2. Национална организација за особе са инвалидитетом

Србија је постала трећа земља у региону, након Македоније и Албаније, која је основала такозвану кровну организацију, односно Националну организацију особа са инвалидитетом која делује на територији целе Републике Србије. НООИС је основана 22. јуна 2007. у Београду, чиме је Заједница инвалидских организација Србије, као неформална мрежа републичких инвалидских организација која је постојала дуго низ година, прерасла у Националну организацију, као формалну

Чешки национални савет особа са инвалидитетом

Чешки национални савет особа са инвалидитетом основан је 2000. као коалиција особа са инвалидитетом, али и 87 организација које се баве правима ОСИ. Основне функције Чешког националног савета су:

- да предлаже измене закона, прописа и мера националној и локалним властима како би се унапредио положај особа са инвалидитетом;
- да процењује мере и предлоге који се тичу услова живота особа са инвалидитетом;
- да учествује у развоју и реализацији дугорочних политика везаних за равноправност особа са инвалидитетом, како на националном тако и на регионалном нивоу.

Оно што Чешки савет чини утицајном организацијом је то што га Влада Чешке признаје као релевантно тело које заступа интересе особа са инвалидитетом, те га у Националном плану за подршку и интеграцију особа са инвалидитетом означава као организацију која мора да буде укључена у све процесе доношења закона који се могу тичати особа са инвалидитетом.

мрежу са правним статусом, сличну многим у Европи. НООИС је основана како би представила уједињени покрет особа са инвалидитетом Србије. Улога Националне организације није да замени појединачне/специфичне организације особа са инвалидитетом, већ да се усредсреди на заједничке акције, иницијативе и питања од општег интереса. Мисија Националне организације је повећање укључености особа са инвалидитетом у друштво, пуно поштовање људских права и недискриминација по основу инвалидности, кроз партнерско деловање јединственог инвалидског покрета и државе на доношењу и примени закона и других докумената из области инвалидности, а у складу са међународним стандардима и документима.

5.

Заједно до инклузивног друштва

Суграђани

Другови из школе

Деца из четвртог разреда Основне школе у Баричу решила су проблем своје другарице која је са њима похађала школу, а није имала адекватна колица. Написали су писмо Скупштини града, у коме су тражили да јој Град обезбеди колица. Њихова иницијатива је уродила плодом. Колица су уручена на дружењу у оквиру „Дана отворених врата“, а малишани су кандидовани за Хероје Београда.

Суседи

Прилаз кући Цветка Јовановића у селу Трбушница био је скоро потпуно неприступачан. По иоле лошијем времену до куће се није могло прићи ни санитетским колима. Иако се Цветко обраћао и локалним властима за помоћ, није могао да реши свој проблем, док његов сусед Драган Радичевић није насуо и средιο пут, тако да се сада може користити и пешице, а проходаи је и за аутомобиле.

Скупштина станара

На општини Чукарица, у згради у којој живи жена која користи колица, Скупштина станара је затражила постављање рампе на улазу у зграду. Уз помоћ Општине Чукарица и Заштитника грађана као и Заштитнице грађана града Београда, постављена је адекватна рампа, која је омогућила приступ згради.

Рампа за приступ згради постављена уз помоћ Скупштине станара и канцеларије заштитника грађана

Фондови и фондације, удружења

Центар за дневни боравак - задужбина 'Делта' хуманитарног фонда

„Делта“ хуманитарни фонд је у фебруару 2011. започео градњу првог центра за дневни боравак и смештај деце са инвалидитетом. Објекат ће бити изграђен на Бежанијској коси, биће површине 3.000 м² на три нивоа, а у склопу Центра планиран је и парк потпуно прилагођен потребама деце. Осим дневног боравка, Центар ће омогућавати и смештај деце на неколико дана.

„Делта“ хуманитарни фонд се определио за изградњу оваквог центра после истраживања и договора са Градом, јер се испоставило да Београду недостају овакви центри. На неки начин, изградња овог центра је и враћање традиције задужбинарства у Србији.

Стипендије

Суботички Ротари клуб је у септембру 2010. одлучио да месечне стипендије добију један ученик/ца средње школе и два студента/киње. Оно што ову донацију издаваја од других је то што ће у овом случају ученици и студенти са инвалидитетом имати предност при доношењу одлука. На тај начин суботички Ротари заправо примењује принципе афирмативне акције, којима се омогућава равноправност онима који су маргинализовани.

Ерсте фондација - награда за друштвену интеграцију

Ерсте фондација, која своје активности спроводи у целом региону централне и источне Европе, успоставила је награду за друштвене интеграције. Ова награда, по први пут додељена 2008, подржава пројекте организација јавног и непрофитног сектора земаља у региону чији су циљеви промене у друштву и стварање друштва са једнаким шансама и могућностима за сваког. Активности тих организација обухватају помоћ низу маргинализованих група, укључујући и особе са инвалидитетом. Тако су протеклих година, од организација особа са инвалидитетом из Србије награду добили КЕЦМНРО из Београда, Мала кућна заједница – Панчево (пројекат самосталног становања за особе са тешкоћама у развоју); Удружење родитеља деце са посебним потребама из Крушеваца, организација из Ивањице која ради са децом која имају церебралну парализу итд.

Оно што ову награду издаваја од других је најпре то што је кључни критеријум за награду интеграција – односно укључивање у друштво на равноправним основама, а друго, што поред финансијске награде

добитницима за њихову непрестану посвећеност (укупан фонд награде коју деле финалисти из свих земаља у 2011. био је 613.000 евра), ове организације имају обезбеђену подршку у односима са медијима, коју ће пружати професионални саветници за односе са јавношћу, финансијску помоћ Фондације у периоду од две године, затим учешће у радионицама за изградњу капацитета и присуство на веб-сајту мреже Ерсте фондације за друштвену интеграцију (www.socialintegration.org/network).

Теленор фондација

Компанија Теленор основала је Теленор фондацију у марту 2007. године. Као највећи страни инвеститор у Србији, Теленор путем Фондације наставља да улаже у Србију са циљем да помогне у решавању неких тешкоћа са којима се суочава српско друштво. Фондација иницира и подржава пројекте који нуде делотворна, одржива и развојна решења на територији целе Србије, трудећи се да оствари дугорочан ефекат тако што пројекте које помогне прати и подржава током дужег временског периода. Један од стратешких праваца деловања Фондације је подршка маргинализованим групама; у оквиру тог правца Теленор фондација је подржала низ пројеката организација особа са инвалидитетом.

Привреда

Велико срце

Еуробанка ЕФГ је у сарадњи са Фондом Ане и Влада Дивца (ХОД) покренула акцију реконструкције дечијих игралишта. Новац за реконструкцију се добија коришћењем посебне кредитне картице „Велико срце“. Приликом сваке трансакције овом кредитном картицом (укључујући куповину и подизање готовине са банкомата), Банка у Фонд издаваја 1% од вредности трансакције и 50% од трошкова за месечно одржавање рачуна. Износ који Еуробанка ЕФГ прикупи на овај начин, редовно ће се пребацивати у Фонд Ане и Влада Дивца. Фонд затим финансира реконструкцију игралишта у обдаништима широм Србије. Избор обданишта којима ће средства бити додељена врши посебна селекциона комисија. Игралишта која се обнове на овај начин су у потпуности приступачна деци са инвалидитетом.

Еуробанка ЕФГ иначе као један од стубова своје стратегије има подршку особама са инвалидитетом. Кроз програм „Једнакост за све“ и у сарадњи са Центром за развој инклузивног друштва Еуробанка ЕФГ већ више година подржава реализацију већег броја пројеката везаних за инклузију особа са инвалидитетом.

Подршка стонотениској репрезентацији

„Лукоил-Беопетрол“ је на јесен 2010. донацијом помогао учешће Пара-олимпијске стонотениске репрезентације за учешће на Првенству света које се одиграва у Јужној Кореји. „Лукоил“ помаже како припреме, тако и боравак наше екипе. Компаније и привреда иначе често помажу спортисте, а „Лукоил“ је дао сјајан пример, показавши да спорт особа са инвалидитетом третира једнако другим спортистима.

Партнерства - дугорочна подршка

Ерсте банка издаваја посебна средства за пројекте који садрже елемент инклузивности, а посебна карактеристика њиховог давања је стварање дугорочних партнерстава са организацијама које промовишу инклузивност особа и деце са инвалидитетом. Тако Ерсте банка већ више година подржава донацијама рад организација:

- Удружења за ментално недовољно развијене особе „Бисер“ из Србобрана да настави програм образовања у оквиру дневног центра за децу;
- новосадско Удружење студената са инвалидитетом да преко филмског фестивала „Ухвати са мном овај дан“ укажу широј јавности на важност инклузије особа са инвалидитетом у наше друштво;
- пројекат „Мој сточић“, који окупља неколико школа за основно и средње образовање деце са инвалидитетом; као и
- радне центре Школе за основно и средње образовање „Милан Петровић“ из Новог Сада, који промовишу и активно раде на инклузији особа са инвалидитетом кроз њихово радно ангажовање; те
- Удружење грађана *Пер.арџ*, са којим је банка радила на инклузији особа са инвалидитетом у друштво кроз уметност.

Опрема за удружења

Компанија „US Steel“ је крајем 2010. поклонила пуну информатичку опрему потребну за рад удружења особа са параплегијом из Смедерева. На овај начин рад Удружења биће значајно олакшан.

Део прихода у корисне сврхе

Више компанија је нашло начина да део свог прихода усмери у корисне сврхе. Тако је компанија „Делта Макси“ током шест месеци издавала по један динар од сваког продатог производа марке премија у свим објектима ове компаније. Тако прикупљен приход усмерен је Дому за лица ометена у развоју у Кулинама.

Компанија ВИП је део прихода од СМС порука послатих током новогодишње ноћи усмерила у набавку звучне семафорске сигнализације у пет градова у Србији. Од новца ће бити уграђено 26 говорних уређаја на најпрометнијим раскрсницама у Крагујевцу, Нишу, Чачку, Ваљеву и Земуну.

Извори

- Праћење медија – штампани/електронски, национални/локални, период 1. септембар 2010 – 28. фебруар 2011.
- УН Конвенција о правима особа са инвалидитетом
- Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом, Република Србија
- Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом, Република Србија
- Закон о изменама и допунама Закона о планирању и изградњи, Република Србија
- Резолуција РесАП (2007)3, „Универзалним дизајном до пуног учешћа“
- Европска унија и особе са инвалидитетом, Народна канцеларија председника Републике и Фридрих Еберт Штифтунг, Београд 2006.
- The realisation of the rights of the disabled to barrier-free access and equal opportunities in Slovenia, Richard Sendi, Boštjan Kerbler
- International trends in accessible housing for people with disabilities (A selected review of policies and programmes in Europe, North America, United Kingdom, Japan and Australia); Working Paper 2 Margie Scotts (CRESA) Kay Saville-Smith (CRESA) and Bev James (Public Policy & Research), 2007.
- Advocacy work by NSIOS in Slovenia, Štefan Kučar, Secretary General, 2010.
- National Plan for the Support and Integration of Persons with Disabilities 2006–2009, Prague 2005.
- Action programme for persons with disabilities 2007–2013, Republic of Slovenia, 2006.
- Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov, Република Словенија
- Инвалидност у штампи: истраживање о томе како су инвалидност и особе са инвалидитетом приказани у штампаним медијима у Босни и Херцеговини, Црној Гори и Србији у 2006. години (радни документ), Handicap International
- Better health, better lives: children and young people with intellectual disabilities and their families, WHO 2010.
- Развој социјалне димензије у образовању: извјештај за Хрватску, Институт за друштвена истраживања у Загребу, Фридрих Еберт Штифтунг, 2009.
- Беле тачке Београда*, Центар за самостални живот инвалида, 2008.
- Туризам за све*, Центар за самостални живот инвалида, Туристичка организација Београда, 2010.
- Интернет презентације и/или подаци добијени од следећих организација и институција у Србији:

Центар за самостални живот инвалида
Центар за развој инклузивног друштва
Центар „Живети усправно“
„Из круга“
„Алтеа“
„Плава птица“
Асоцијација за промоцију инклузије
Удружење особа са параплегијом из Врања
Национална организација ОСИ
Влада Србије
Министарство образовања
Министарство правосуђа
Министарство за рад и социјалну политику
Секретаријат за саобраћај Града Београда
Народно позориште

Интервјуи са:

Горданом Рајков, народном послаником; Лепојком Чаревић Митановски, координаторком организације „Из круга“; Драганом Вуковићем, помоћником секретара Секретаријата за саобраћај Града Београда,

као и низ интернет презентација међународних организација и институција, те националних организација и институција других земаља.

ОСТВАРИВАЊЕ ПРАВА ОСОБА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ
Примери добре праксе | Извршни уредник Миодраг Радојевић | Коректор Наташа Човић | Дизајн и техничко уређење Горан Ратковић | Београд, 2011

CIP – Каталогизација у публикацији Народна библиотека Србије, Београд
342.7-056.26/.29(497.11) 364-22-056.26/.29(497.11)
ОСТВАРИВАЊЕ права особа са инвалидитетом : примери добре праксе / приредила Александра Весић Антић. - Београд : Заштитник грађана, 2012 (Београд : Гласник). - 78 стр. : илустр. ; 24 см. - (Библиотека Истраживање / Заштитник грађана ; књ. 1)
Тираж 300. - Стр. 7-8: Уводна реч / Драгана Грабовица. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр. 77-78.
ISBN 978-86-87945-12-8
а) Особе са инвалидитетом - Правни положај - Истраживање - Србија COBISS.SR-ID 189424396

Штампа
ГЛАСНИК
ШТАМПАРИЈА

